

Vseh živih dan.

Jaz čutim danes vsch živih dan —
moje srce kipi in polje,
moja duša je židane volje,
kot bila bi pila kraški teran.
Ne čujete? . . . Tam od mračnih lesov
vrši vihar, poln srditih gromov;
in izza megla zdajpazdaj vzplapola
krvavordeč plamen kot meč —
to dneva je novega žar!
O bratje, na pot, življenju nasprot!
Ne bojte se meča krvavega!
Ta meč ni namerjen na zdravega,
na krepkega moža;
ta meč vihra črez grobove le,
požiga razpadle domove le;
kar je čilega, to obvelja.
O bratje, bratje — prišel je čas!
O bratje, bratje — kako je v vas?
So li njive vaše zorane?
Zdaj zvezde ugodne vladajo,
zdaj semena zlata padajo —
so li njive vaše zorane?
Otresite zaduhlih se sanj:
po bliskovo gre vsch živih dan;
kdor ga je zamudil, ves klic zaman,
doživi ga le, kdor je pripravljen nanj!

Oton Zupančič.

Na piru.

To se danes vse raduje
 kakor še nikdar,
 danes, ko svoj pir piruje
 Feodor boljar.

In vesel boljar odzdravlja
 gostom svojim vsem;
 slugam svojim pa ponavlja:
 »Vina dajte sem!«

Godci zaigrajo burno
 z novimi močmi,
 v plesu zavrtijo urno
 gostje se mladi.

Hej, pa v uri tej veseli
 pokne zunaj bič!
 Vstopi sosed zakasneli —
 Gleb Ivanovič.

»Preje priti v megli sivi
 ni mi bilo moč;
 sneg visoki, nagajivi,
 pa ta temna noč!

Zunaj mete, zunaj brije,
 sneg je nov zapal;
 tu pa ti nevesta sije
 kot demant svetla! —

Pa dovoli mi, dovoli,
 da bi enkrat smel
 plesati z nevesto okoli
 z drugimi vesel —«

In Ivanovič odvel je
 tja med vrste njo,
 a med plesom pa ji del je
 tiho bil tako:

»Ni bil novi sneg ovira,
 niti noč temna,
 da sem prišel sredi pira —
 to si ti bila . . .

Ti, ki si bila na sveti
 meni vse blago,
 ti, ki rekla, da imeti
 smel te drug ne bo . . .

Pa ti laž si govorila —
 zdaj nevesta si;
 pa ti mene si slepila,
 ker nezvesta si! . . .

Ah, ne veš ti, kaj storiti
 si mi mogla s tem!
 Misliš morda, da pustiti
 drugemu te smem?«

In Ivanovič okoli
 zavrti se z njo;
 hitro kakor še nikoli
 zavrti se z njo.

In Paraša, mlada žena,
 pade mu na tla —
 in za večno poročena
 v drugič je bila. — —

Kriknil in obmolknil hkrati
 v strahu vsak je par;
 obledel, omahnil hkrati
 Feodor boljar . . .

Aleksandrov.

Suzana.

Spisal Fran Govékar.

Njegov sklep je dozorel . . .

Rešiti se mora njene strašne oblasti, osvoboditi njenih sladkogroznih vezi, s katerimi ga vklepa s svojo nepremagljivo, magično silo. Rešiti se — osvoboditi — uiti iz njenih mrež — postati zopet mož, ki misli, čuti in dela, kar hoče sam . . .

Rešiti se, ta želja ga je napolnjevala vsega.

Brezkončno traja njegovo jetništvo — celo večnost; zdi se mu, da je že njen suženj . . . To strašno robstvo! — A sedaj bodi vsemu konec!

Rešiti se mora!

I.

V cvetnem maju je bilo, ko je pripeljal Lovro Dolinar prvokrat na javen ples mlado svojo ženko.

Kakor plaha golobica se je pritiskala k njemu Agata v tenki, lahki plesni oblekici, podobna napol razviti kameliji. Plašno so zrle njene velike modre oči v to nenavadno, v to bujno, šumno družbo, ki se je košatila v svili, atlasu in baršunu, se smejala in izprehajala tako domače po blesteči, panju čebel slični dvorani, obsevani z velikanskima zlatima lestencema, nosečima nešteto električnih lučec, z ogromnimi zrcali po stenah in zelenimi gaji po kotih. Okoli in okoli plesišča so se vili ozki, zelenobaršunasti naslanjači, na katerih so sedele ob straneh galantnih starih gospodov dame sivih las, mamice s svojimi nade goječimi srci.

In ko sta stopala srečna, razburjena, tesno se držeča za roko po velikanskem plesišču, katerega parket se je bliskal kakor led ali steklo, in po katerem se je izprehajal nebroj krasnih dam z globoko dekoltiranimi prsmi in hrbti, po katerem je bacljalo, balovalo in baluštralo nešteto nervoznih gospic, poslušajočih z naslodo in blaženstvom glupe dovtype in plitke poklone v frak ali uniformo oblečenih gizdalinov, tedaj sta prišla tudi mimo gospe Suzane dr. Gregorčičeve.

Slučajno se je ozrl Lovro nanjo, a pogledal ji je naravnost v oči.

Te oči pa so gledale, kakor zro oči Stuckovega »Greha«: omamno, čarobno, tajnostno, vabljivo, razburljivo, demonsko . . .

In vztrepetal je Lovro v tistem hipu . . . srce mu je zadrhtelo . . . noga mu je zastala . . . kri šinila v lice . . .

Ustrašil se je teh krasnih, groznih oči, a začutil, da mu je s temi očmi nastavila usoda kamen, ob katerega se gotovo spotakne.

V istem hipu pa je tudi sklenil, da se bode boril s to zlobno usodo radi Agate, svoje žene.

Še tesneje jo je pritisnil k sebi, da se je ozrla vanj, ki je bil skoraj dve glavi višji od nje, z blaženim nasmehom ter mu šepetala:

»Kako krasno je tu, Lovro! — Ah, neizrečeno sem srečna!«

In kakor valovje povodnji preko cvetnih, dehtečih poljan so završeli in se zgrnili nad dvorano glasovi godbe . . . zavrteli so se pari v velikem kolobarju — in zaplesal je tudi on s svojo Agato . . . In plesal je, plesal le z njo, ki je ležala v njegovih rokah, ponosna nanj, ki jo tako ljubi . . .

Toda njegove oči so uhajale drugam, in poslušal je svojo ženo le napol. Tja so mu hiteli pogledi, kjer se je vrtela črnolasa gospa Suzana, zibajoč svoje visokovzraslo, vilinskovitko telo, kakor bi plavala v zraku, jedva se dotikajoč tal. Le tja so mu siloma hrepenele vse misli in želje.

In ko je prišel zopet mimo nje, se je obrnil v stran, da ne bi videl tistih strašnih oči.

Tedaj pa je začul za seboj glasen, rezek, zasmehljiv smeh, in ko se je obrnil, je videl, kako gleda Suzana za njim z ironsko potezo okoli krasnih svojih ust ter šepeta s svojim kavalirjem očitno o njem in njegovi soprogi.

In sramoval se je. Česa? — čemu? — zakaj? Tega se ni vprašal, a vedel je, da se ji zdi smešen s svojo mladeniško zaljubljenostjo do Agate. In hipoma se je zdela tudi njemu njegova zaljubljenost pretirana, smešna. Kdo bi se mu ne smejal, da pleše ves večer le s

svojo ženo! Kaj je ljubosumen? O, ni ga smešnejšega bitja nego ljubosumen soprog! —

Ali je ljubosumna ona ter mu ne dovoli plesati z drugimi? — O, kaj li misli Agata, da je najlepša z bledim, dolgim svojim obrazom in prebujnimi ustnicami? Kako smešna je! Njen plahi nasmeš, njen bojazljivi pogled mu mora povedati, kako ničasta je v družbi teh velikih, ponosnih dam, ki so doma na parketu in rojene za salon. Saj Agata je hči revne uradniške vdove, on pa je 'mož, ki živi javnosti, svetu, on — slikar.

Da, da, smešno, filistrsko je to vedenje, si je mislil Lovro, isto pa je mislila tudi Suzana.

In vstala je ter se obesila na roko nosljajočega vladnega koncipista Roberta Kodra.

»Predstavite me!« je pošepnila po prstih poskakujočemu koncipistu, slikarjevemu znanцу.

In koncipist je bil silo srečen, da je mogel storiti uslugo svoji milostljivi dami.

»Ma, dovolite, dragi amiče,« je čenčal, mešajoč italijanščino s slovenščino, ter mencal, kakor bi mel proso; »ma, pardon, gošpa šodnikova želi špoznati še ž vami in vašo šignoro.«

In glupo se smehljaše, se je zvičal Koder, mahal z rokami in hohnjal:

»Ahm, gošpod . . . no, gošpod akademični slikar Lovro . . . eh, Lovro Dolinar š šignoro Agato — gošpa šodnikova Šužana dr. Gregorčičeva.«

Živahno je ponudila sodnica gospe Agati debelo svojo ročico, se rajski zasmejala s svojimi živordečimi ustnicami ter lagala:

»Ah, ves večer sem iskala prilike, da bi se seznanila z vami, gospa! Zato oprostite, da se vam vsilim na tako nenavaden način. Veste,« je dejala ter uprla svoje oči v Lovrove, »veste, zanimala sem se silno za vas, saj sem občudovala tolikokrat vaš portret, ki ga je izložil gospod soprog. Ah, zares krasen umotvor! Da, da, gospa,« je hitela, ko je videla, da je oblila Agato rdečica, »velika častiteljica sem vašega gospoda soproga že dolgo — dolgo. Zategadelj pa ne smete biti ljubosumni, ako vam ga nocoj malo ukradem!«

Spustila je roko svojega spremljevalca ter se oklenila Dolinarjeve, rahlo jo puleč izpod pazduhe vznemirjene Agate. Koncipist pa je naglo posnemal sodnico, se hudomušno naklonil Agati ter jo vedel dalje po dvorani, neprestano brbljajoč in čebrijajoč.

»Torej vas vendarle imam,« je vzdihnila tedaj smehljaše Suzana, »in ne izpustim vas več. Vidite, danes se mi je izpolnila želja, katero gojim že odtlej, ko sem posetila prvo razstavo vaših slik. Ali verjamete, da sem bila takrat zaljubljena v vas, dasi vas nisem poznala? Ah, dekle dvajsetih let, sem bila še vedno silo romantična glava! Mislila sem pa vendarle — oprostite« — čarobno se je nasmehljala, »da ste starejši. Pa črno lasesga sem si vas predstavljala: plavalasi slikarji — pravijo — niso toli vročehrvni in ne ljubijo toliko lepih ženskih teles kakor vi na svojih slikah. Ha, ha, ha!«

Zavedla ga je v damsko sobo, se vrgla ondi na širok naslanjač ter, zroč mu s svojimi velikimi, zelenkastočrnimi očmi naravnost v v lice, govorila z njim kakor stara znanka.

On pa ni mogel obrniti oči od nje. Ta blede, kakor slonova kost rumenkasto se sveteči obraz z majhnimi, bujnimi, močno rdečimi ustnicami, z okroglo, malo podvito bradico z jamico, kakor dvoje bakelj se žarečimi očmi in z ravnim belim čelom, obkroženim z vencem gostih, naravno zvitič črnih las — ta obraz, ki nikakor ni bil lep, ga je privlačeval, ga mamil in razvnel, da se je čutil vznemirjen kakor naiven dijak pred svojo izvoljenko. Vsa kri mu je hitela k srcu, da je komaj sopel ter se le iztežka premagoval, da ni pobegnil iz njene bližine, ki ga je morila s sladkim, nepremagljivim čarom.

Ni je poslušal, kaj mu je pripovedovala o njegovih slikah; nemo ji je prikimaval, se nasmihal raztreseno in ji gledal strme v oči. Ko pa je prestala govoriti, jo je prijel za desnico, se sklonil nad njo ter jo poljubil. Potem pa je naglo vstal, se prijel za čelo in dejal razburjeno, jecljaše:

»Moja Agata me ljubi nepopisno, gospa . . . blago, kot demant čisto je njeno srce . . . Prosim vas, gospa, ne govoriva zato nikdar več . . . bojim se vas radi Agate . . .«

Dalje ni mogel. Dušilo ga je, in srce mu je hotelo utoniti od razburjenja. Ona pa se je nasmehnila ironski, se ga trdo oklenila ter ga vedla nazaj v dvorano.

»Vi porednež! Kako originalno znate dvoriti!« mu je šepetala na uho, ko sta plesala. »Čemu se bojite svojih prijateljic, ki so srečne v vaši družbi! Umetnik ste, zato ste last nas vseh in ne le gospe Agate.«

In oči so ji gorele, vroče ga je objemal dih njenih ust, njena levica, počivajoča na njegovi rami, pa ga je pritiskala rahlo na njene polrazkrite prsi.

»Moj prijatelj ste od danes!« mu je govorila z glasom, ki ne trpi ugovora. »Ne morete mi verjeti, kako nepopisno sem se zaveselila, ko sem čitala, da se naselite stalno v našem mestu! Ah, kako sem potrebna družbe človeka, ki bi znal hraniti moj duh in moje srce! — Tu v tej filistrski vasi ni nikogar, ki bi me istinito zanimal, s katerim bi mogla govoriti vse kakor prijateljica, kakor sestra. Vsakdanji dolgčas, fraze okoli in okoli . . . Zato pa sem se razveselila vašega prihoda iz gole sebičnosti, ki pa ni grda — kaj ne, da ne?«

»Ne, ne, gospa. Bojim se, da se motite v meni. Zabaven kramljač nisem, govoriti o umetnosti gladko in zanimivo ne znam . . . dolgčas vam bo v moji družbi . . .«

»Kaj li mislite! Pri slikarju Dolinarju dolgčas! Haha!« je ugovarjala. »Videli bode, kako duhovito znate zabavati, in čudili se bode samemu sebi. Takoj jutri vas obiščem v atelijeju . . . saj smem?«

Rad bi ji bil dejal: »Ne, nikar ne pridi, krasno bitje! Ne moti moje sreče, ne stori me bednega, ker ne morem sovražiti onega, kar me ljubi!« Rad bi jo bil iznova prosil: »Pusti me . . . ne hodi za menoj radi — Agate!« — toda moči ni imel več. Kakor luč, predno ugasne, je planila prej v damski sobi njegova duša ter se postavila v odpor proti magičnemu vplivu Suzanine osebnosti. Sedaj pa je plamen njegove energije že ugasnil, odpora duša njegova ni bila zmožna več. Kakor orkan je planila črezenj nenadoma nova huda strast, objemajoča vsega, polneč vsako njegovo žilico. Njegovo srce je prekipevalo hrepenenja po tej krasni ženski, in najrajši bi ji bil padel pred noge, ji objel kolena in zaihtel . . . Da, plakal bi bil rad v tem hipu nad svojo izgubljeno srečo z Agato — plakal radi svoje silne, brezskrajne strasti do Suzane.

Jasno kakor na dlani je ležala bodočnost pred njim: zakon mu je pekel, ljubezen Agate breme, dom ječa — a ničesar se ne more rešiti. Kakor na skalo prikovani Prometej bode trpel ob groznem kljuvanju vesti in nenasitnega hrepenenja. Da, taka bo njegova prihodnost . . . a sprejemal jo je z odprtimi rokami kakor blaznik, ki hiti veselo prepevajoč v gorečo hišo . . .

In dejal ji ni, naj nikar ne pride, nego poljubil ji je roko ter rekel: »Pričakoval vas bodem radosten!« —

Tam v kotu dvorane, skoraj skrita za širokimi listi pahljačaste palme, pa je sedela Agata sama. Bled je bil, njen obraz, bridek nasmeš ji je krožil okoli ust, oči pa so ji strmele mrtvo predse. Kakor v molitvi je imela sklenjene roke, katere je tiščala med kolena.

Prisedel je k njej, a izpregovoriti ni mogel besedice. Tudi Agata ni rekla ničesar. Le nemo ga je pogledala s svojimi mehкими, plahimi očmi, ki so se hipoma napolnile s solzami. In Lovro se je čutil zločinca — morilca najblažjega srca, najplemenitejše duše . . .

Sklonil je glavo, si pogladil brke, potem pa, premagavši stud nad seboj samim, dejal:

»Ah, truden sem že . . . preveč sem plesal.«

In Agata je odgovorila skoraj neslišno:

»Tudi jaz sem silno trudna . . . Ali hočeš iti domov?«

Z veseljem se je oklenil njenih besed . . . Da, da, proč iz te strupene družbe, ki mu je v enem samem hipu onečistila značaj, mu ukradla poštenje ter ga storila zlodejca.

In naglo je vstal, podal roko svoji ženi ter jo vedel varno skozi gnečo na četvorko se pripravljajočih parov. Hrup drsajočih nog, šumenje toalet, energični klic plesnih rediteljev in zmešano uglaševanje instrumentov zgoraj na galeriji, vse je omamilo Lovra tako, da ni videl nikogar okoli sebe ter da je že stal na pragu dvorane, ko je začul za seboj glasova:

»Šladko špite!« in »Do svidenja, gospod slikar!«

Naglo se je priklonil od daleč z roko ga pozdravljajočima, Suzani in Kodru, ter hitel pred garderobo za dame. Tam ga je Agata že čakala. Molče ji je ponudil roko ter jo vedel k čakajočemu vozu; molče se je stisnila Agata v kot ter se kakor prezebajoč zavila tesno v svoj plašč. Lovro pa se je naslonil ob kočijsko okno ter zrl v temno noč. In misliti je moral neprestano na Suzanine kakor noč temne oči, srce pa mu je hotelo utioniti od navala čuvstev, od nebrzdanega hrepenenja po ženski, katera se mu je zdela posoda najvišje sreče, vir največjih užitkov, mešanih iz rajskih naslad in peklenških muk.

In nehote je vzdihnil, poželjiv stok mu je ušel preko trepetajočih ustnic, a zdrznil se je takoj, ko je začul tik sebe obupno ihtenje Agatino.

»Zakaj plakaš, duša? Kaj ti je vendar, srce moje?« je izpraševal prestrašen.

Agata pa si je tiščala na oči robec in odgovorila ni ničesar.

Vpraševal je ni več, saj je vedel vse.

Sram, kes in nepopisno sočutje do Agate, hkratu pa zavest tragičnega svojega položaja so ga obladali zdaj popolnoma, da je ovil desnico okoli njenega vratu, jo nežno privil k sebi ter, poljubivši ji lice, dejal z drhtečim glasom:

»Saj te ljubim . . . saj te ljubim — verjemi, Agata!« —

II.

Lovro Dolinar je bil silo rahločuten umetnik, mehka duša, v kateri so zapuščali vtiski neizbrisne sledove, prav kakor se pozna na nežnih krilcih metuljcev za vselej, da se jih je dotaknil človeški prst.

Take duše si je izbrala usoda človeštva, da igra z njimi žaloigre, ki se vrše skrito, brez hrupa, brez efektnih prizorov, a ki so tem strašnejše, ker trpe brezkončno.

Sila vtiskov je v naravni zvezi s silo čuvstev, s temi pa moč spominov. In ti vtiski, ta čustva, ti spomini se plode med seboj, krepe drug drugega, se presnavljajo, dvigajo in padajo — pa more ubogo dušo, ki ječi pod njih navali in od njih neprestanega preganjanja.

Gorje mu, čigar spomini ne morejo nikdar umreti! Kakor furije ga trpinčijo s svojimi groznimi obrazy, ga vabijo s svojimi vablljivimi glasovi, a ne zadovolje ga nikdar, nikdar, nego ga tirajo s škorpijonskimi biči vedno bliže propada — obupa in blaznosti.

Le nežnim dušam, rahlim srcem je naklonila zlobna usoda take nesmrtnne spomine in taka silna čustva.

Ljudem krepkega živčja in neranljivega srca pa je dala narava dar lahkega pozabljenja ter uspešnega odpora proti zunanjim uplivom in vtiskom. Duševnih bojov in srčnih žaloiger ti ljudje ne poznajo.

Lovro Dolinar ni spadal v vrsto teh srečnikov.

Vtisk Suzaninih čarobnih, kakor morje globokih, kakor črni biser se lesketajočih oči in glasba njenega zvonkega, modulacij prebogatga alta je ostal nanj neizbrisen, silen kakor v tistem hipu, ko je vztrepetal prvič pod njenim demonsko magičnim pogledom. Večno, neprestano, noč in dan, v sanjah in bdeč . . . vedno je videl pred seboj Suzano z njenimi bajnimi očmi, z njenim prekrasnim, omamnim glasom in njenim kipnim, vilinskovitkim stasom. Njen obraz se mu je smehljal zapeljivo pred očmi, in čul je vedno njene besede: »Torej vas vendarle imam in ne izpustim vas več!«

Da, ne izpusti ga odslej nikdar več!

Lovro se je docela zavedal svojega stanja. V svojih dvaintridesetih letih ni bil več nezrel mladenič, ki ga čuti brez odpora preganjajo in vlečejo semtertja nalik čolnu brez vesel sredi morja, da mora pluti v smeri, katero mu narekajo valovi in vetrovi. Ne, Lovro ni izpustil kakor mehkužen sentimentalec krmila svojega srca iz svojih rok, nego prav krepko, vztrajno, da, obupno se je boril proti silni strasti, ki mu jo je vsejala v dušo osebnost Suzane.

V tej borbi pa se mu je zdelo, kakor da je razdeljen v dvoje bitij, ki sta sicer tesno združeni, a vendar ostro si nasprotujoči. Eno

bitje je to strast obsojalo, zatiralo, morilo — primerjalo Agato s Suzano vedno le prvi k dobremu in iztikalo z gorečnostjo za napakami Suzane.

In govorilo je to bitje takole: Ni je blažje in plemenitejše ženske, nego je Agata. V dolgih svojih akademskih letih si se spoznal in si občeval s tolikerkimi ženskimi, užival njih prijateljstvo in okušal njih ljubezen, a nobena ni znala osvojiti vse tvoje duše, privezati se trajno nate ter dodati zavesti ljubezenske odvisnosti čuta najvišje sreče. Ne, nobena druga ženska, in dasi je bila marsikatera med njimi krasnejša in duhovitejša, nobena ti ni znala niti v trenutkih bakhantno razuzdanega uživanja pripraviti tolikega, tako popolnega blaženstva kakor Agata s samim pogledom, z nežnim pritiskom lica ob lice. Agata ti zna z enim samim rahlim nasmehljajem pregnati togo s čela, z mehko, tiho svojo besedo ti napolni z zaupanjem in pogumom srce in z enim poljubom te nagradi in obdari bogatejše in sijajnejše nego svet z vsemi svojimi slavospevi. Mir, sreča in zadovoljnost s samim seboj so kraljevali v tvojem domu doslej, ko ti je bila Agata sestra, prijateljica in žena obenem . . . a kako bo poslej? — S koketno punco brez sreča in vesti namerjaš nadomestiti angela . . . Ali nisi blazen in podel?! —

Drugo bitje pa se je rogalo: Slab angel, ki se unika puncil! In sreča, ki jo širi okoli sebe, kako enolična in dolgočasna je! Dan je podoben dnevu, brez sladkega razburjenja, brez razkošnega razdraženja . . . kakor lena reka brez skal, otočkov in slapov teče tvoje življenje. In ti si umetnik! Filistroznost se te že loteva, čakaj še malo, in odmrješ svojemu vzvišenemu poklicu. Umetniku treba burnega, izpremen, doživljajev in vtiskov polnega življenja, ki ga navdušuje, mu rodi vedno novih idej in osnutkov ter bogati s čuti in mislimi njega srce in duh. Razkošje, bujnost, bohotnost, zabave in fini užitki so umetnika element, v katerem raste, napreduje in se spopolnjuje njega talent in genij.

Enoličnost življenja, dolgčas in praznота okolice pa so propast in smrt umetniškemu delovanju. Zdi se, kakor bi se mu polagoma sušila po vseh žilah vrela kri, ki je prej napajala možgane, da so rodili vedno nove, izvirne, velike misli; fantazija mu zamre, nagon, ki ga je priganjal k ustvarjanju, onemi — umetnik je postal navaden državljani, čigar edina skrb je, da izpolnjuje redno in točno vse cerkvene in božje zapovedi.

Da, da, temu stanju ploveš nasproti tudi ti, Lovro, s solidnim svojim zakonom. Kdo bi prerekal, da Agata ni vzorna soproga?

Blagosrčna, iskreno vdana, celo v mislih zvesta ženka je — da, vse lepo . . . a drugega pa tudi nič. Lepa ni, zabavna tudi ne, temperamenta pa sploh ne pozna; njena ljubezen je samo pasivna, brez ognja in poželenja. Zdi se, kakor da ji je tvoja strast zoprna, ostudna, in da se ji uklanja le iz dolžnosti in žrtvovanja. Da, dolgočasna je Agata; govoriti se ji malone nikoli ne ljubi, molči, plaho se nasmiha in čaka, da govoriš ti, da prideš k njej, jo vzameš v svoje naročje in ljubiš . . .

Spočetka bi se zdelo še marsikomu Agatino vedenje docela pravilno — nedolžnonežno, sramežljivo, celo poetično . . . sčasoma pa bi se vsakdo . . . da, gotovo vsakdo naveličal tako hladne, mirne in netemperamentne žene . . . prav kakor si se je ti.

Ognja, vrelih čustev, burnih poljubov in užitka brez mej in koncev si želi moški . . . še najbolj pa umetnik.

In ti si umetnik, rahločuten in vročerkven, še vedno žejen viharne ljubezni ter doživljajev. Zato pa Agata ni ženska, ki bi te mogla resnično osrečiti, ki bi mogla zadostiti tvojemu umetniškemu hrepenenju . . . A Suzana, to krasno, razkošje nudeče, življenja polno bitje, je zate kakor ustvarjena. Sama njena prisotnost vpliva nate, kakor bi ti vlival ognja v žile; življenje se ti zdi polno solnca, petja in cvetja, duh tvoj pa je spočetljivejši, plenjavejši nego sicer nikoli. Suzana je tvoja Muza — Agata, to blede, težkokrvno dete, katero si v trenutku sentimentalne romantike dvignil s stališča obskurne eks-peditorice, pa bo tvoja propast, smrt tvoje umetnosti . . .

Lovro se je bojeval hudo sam s seboj in trpel pri tem. Nagniti se ni mogel na nobeno stran . . . Kadar je bil poleg Agate, ki je postala po onem večeru še bledejša, še tišja, še molčečnejša, mu je bilo najhujše.

Zakaj mora trpeti ona? S čim se je zagrešila, da jo tako žali? Edina njena krivda je nje brezmerna ljubezen, ki bi se dala brez upora trpinčiti, ubijati in moriti, katere pa bi ubiti in umoriti ne bilo možno. Ne, nikdar in z ničimer! Njena ljubezen živi brez vzroka in brez namena, rodila se je radi sebe same, a radi sebe se ne more tudi nikdar končati; v sebi ima začetek, a konca ne pozna.

To je vedel Lovro, prav to pa ga je žgalo tem silnejše. Zakaj ni Agata plitka in lahkomišelná kakor so nekatere druge ženske, ki so zadovoljne z naslovi, s plačo in socialnim staležem svojega moža, a se za vse drugo ne zmenijo! Kaj jih brigajo, hipne muhe in skrite zabave soprogov! Da se le ne vrši škandal v hiši in javno; drugo jim ne dela skrbi, in niti ne omenjajo ga, ako jim to ni morda na korist.

Agata pa ni bila taka. Soprogovo lice ji je bilo zrcalo, iz katerega je čitala vsako najmanjšo izpremembo v njegovi notranjščini. Kakor bi mu gledala v dušo in srce, je vedela natanko, kaj se vrši v njem. In trpela je strašno — trpela tem hujše, ker je bila njena boleost nema in skrita . . .

Samo enkrat ji je prekipelo srce od neprenosne užaljenosti.

Gospa Suzana ni prišla, dasi je to obljubila, že naslednji dan po plesu v Lovrov slikarski atelijé. Dobro je vedela, da je slikar pričakuje, a v ženski svoji preudarjenosti je čutila, da se bo njegovo hrepenenje le še podvojilo, ako ne pride. In ostala je doma ter pustila Lovra čakati . . . čakati — brez uspeha.

Zamišljen, slabovoljen in plašen se je vrnil Lovro iz atelijeja domov ter šel naravnost v svojo sobo.

Navadno je prišel vselej k Agati, da jo pozdravi, pokramlja z njo in ji pove, koliko je napredovala njegova najnovejša slika. In Agata ga je poslušala srečna, nežno se smehljala ter ga pohvalila končno: »Dragec, preveč delaš!« In poljubila ga je jedva čutno, kakor bi mu šinil mimo ustnic dih rahle pomladne sape.

Ta večer pa ga ni bilo k njej. V svoji sobi je tekal gori in in doli ter se vprašal že tisočič:

»Za Boga, zakaj ni prišla?! — Ali je bolna? — Ali me je že pozabila?!«

Miru ni mogel najti . . .

Ah, kako srečen je bil še sinoči, kakor miren, sam s seboj zadovoljen! —

Pri večerji je govoril z Agato prisiljeno vsakdanske stvari, in ona mu je odgovarjala kratko s pohlevnim svojim glaskom. A hipoma mu je zastala beseda; iznova se je zamislil in razglabljal s strahom in hrepenenjem:

»Zakaj je ni bilo? — Obljubila mi je vendar sama in še za slovo mi je zaklicala: »Do svidenja!« — Kaj se je zgodilo? — Ali se morda boji Agate?«

Ozrl se je sovražno v Agato, ta pa je slonela v svojem naslanjaču in gledala zamišljena predse v zrak.

»Ali . . . ali ni prišla morda gospa dr. Gregorčičeva semkaj?« je vprašal potem kolikor možno nedolžno.

»Ne.«

»Čudno.«

»Ali si je čakal?«

»Da, zanimala se je za moj atelijé in izrečno mi je obljubila, da pride danes gotovo. No, ni je bilo.«

Agata ni odgovorila ničesar. —

Pred njo na mizi je ležala zadnja številka modnega lista s slikami. Začela je obračati liste, a videla ni ničesar. Srce se ji je stiskalo od bridkosti in užaljenosti, da je morala siloma zadrževati solze. Oh, čakal je je nestrpno, hrepenel po njej, bil razburjen, ker je ni bilo, in še sedaj poleg nje se ne more potolažiti!

»Ah, glej!« je vzkliknil radostno v tistem hipu Lovro, položil roko na list in pokazal žensko glavo z najmodnejšim klobukom: slika je bila jako podobna Suzani.

»Kaj?« je vprašala Agata, ki se je prestrašila njegovega nenadnega vzklika.

Lovra pa je oblila rdečica:

»Nič . . . mislim sem . . . nič ni!«

»Ali sem blazen,« si je očitil tiho, »ali sem res že blazen radi te ženske, da se izdajam kakor zaljubljen dijak z vsako besedo, vsako kretnjo? — To je strašno, kako jo trpinčim ubožico!«

Agata se je dvignila smrtnobleda in molče je odšla iz sobe. In vrnila se ni več.

Ko pa je stopil pozno v noči Lovro v njeno spalnico, jo je našel naslonjeno na komolec, ležečo v postelji. Kakor bi ga ne videla in ne slišala, je zrla topo predse, podobna mramornatemu kipu. Njene velike oči so bile obrobene črno, in obraz njen je bil bel kakor vosek. Bujni zlati lasje so ji padali razpuščeni po hrbtu in rami, gola polna roka pa ji je podpirala čelo, na katero je sijala nočna luč.

»Agata!« je vzdihnil ter jo poljubil na čelo, a ni se zmenila zanj. In poljubljal ji je roko, ramo, pritiskal svojo glavo k njeni ter premišljal, kaj naj ji reče v tolažbo. A spomnil se ni niti ene besede, ki bi bila umestna v tem času in ki bi ne bila smešna, prisiljena, teatralna. Ko pa je tako razmišljal, se je zavedel svoje nedostojne komedije, svojega sleparstva. In sram ga je bilo.

Toda le za hip. Spomin na Suzano mu je pregnal takoj vse misli, in čuvstva so navalila nanj z novo silo ter ga napolnila s toli viharnim hrepenenjem, da je strastno zaječal in kakor blazen objel Agato.

Ta pa je planila na tla in z mrtvaškobledim obrazom je zahropela:

»Pojdil! — Pusti me!«

On pa ni odnehal. Nič več ni vedel, kaj počne. S surovo, trdo pestjo jo je zgrabil za roko, da bi jo privel k sebi, toda Agata mu je siknila v obraz:

»Fejl«

Takoj jo je spustil in brez besede odšel v svojo sobo.

Tisto noč pa ni spal nihče.

III.

Lovrov atelijé je bila majhna vila, katero je kupil za nizko vsoto na javni dražbi. Neki upokojen profesor jo je dal zgraditi v konfuznem slogu, ki se ga je izmislil sam, v katerem pa je prevladoval jonski slog. Vitkih stebričev je bilo povsod preveč; krasili so pročelje na desni in levi od glavnih vrat, podpirali streho male neznatne verande za vilo ter bili postavljeni v najmanjši obliki tudi kot okrasek pod vsakim oknom. Zgoraj nad vrati pa je bila vzdana trikotna reliefna skupina, na kateri so bili okoli Minerve zbrani različni grški bogovi in boginje v klasičnih pozah. Streha je bila ravna, a v sredi je kipel kvišku vitek dimnik z vremensko zastavico. Na oglu vile proti severu pa je bil širok stolpičast prizidek z balkončkom.

Lovro si je dal prezidati starikavo vilo v svoje svrhe, izpremenil skoraj vse prvo nadstropje v veliko dvorano, zasidal vsa proti jugu obrnjena okna ter si ustvaril tako lep atelijé, kjer je ustvarjal svoje slike. Soba v stolpu je bila odločena od dvorane le s težkim zastorom, ki pa se je dal potegniti docela na stran, tako da je bilo vse zgornje nadstropje en sam prostor. Tu v stolpu je prebil Lovro največ časa, zlasti če je slikal manj obsežno delo.

Spodaj je prebivala Mica, stara, suha ženska, ki je bila prvemu lastniku vile nekak faktotum, in katero je obdržal tudi Lovro, da mu je snajla atelijé in sploh skrbela za red v vili in okoli nje.

Tisti dan po prečuti noči je prišel Lovro že na vse zgodaj v vilo. Glava ga je bolela strašno, in ves život mu je bil truden, kakor bi se bil vrnil ravnokar z daljnega potovanja.

Delati seveda ni mogel. V stolpu je imel širok divan; nanj se je vrgel, se silil spati, a zaman . . .

Po noči ga je mučilo kesanje, sram ga je bilo svojega vedenja, in očital si je surovost, nehvaležnost do Agate, ki živi vedno, i v mislih i v željah, samo zanj, in katere največja sreča je: ugoditi njegovemu hrepenanju, zadostiti mu vselej v vsaki stvari ter izpremeniti mu dom v raj brez skrbi in potreb. Očital si je, da je kruto ranil nje srce, ki je občutljivo, mehko in nežno, da jo užali vsaka malenkost. In docela pravično se mu je zdelo, da mu je pokazala vrata, ko je iztegnil po njej svojo pohotno roko, noseč v duši sliko — druge . . .

Onečastiti se Agata ni dala. Prav je imela.* Lopov je hotel biti, a ona je to zabranila. Kako krasna je bila tisti hip! Kakor angel svete jeze ga je zavrnila od vrat raja, in kakor zaloten in obsojen grešnik je bežal, potrht od sramote, v svojo samotno, mrzlo sobo . . .

In kesanje ter zavest krivde sta naraščali vso noč.

Končno se ni mogel več premagovati; vstal je in se pritipal k vratom njene spalnice. Poslušal je, zadrževal sapo, da bi čul, ali spi ali čuje, a slišal ni ničesar. Ko pa se je nagnil h ključalnici, je videl, da je spalnica razsvetljena.

Agata bdi!

In potrkal je narahlo na duri ter prosil tiho:

»Agata — prosim te — čuj me! Daj, da ti povem vse! — Pusti me v sobo . . . glej, dani se že, a še nisem zatisnil očesa! — Odpusti mi, Agata! Saj te ljubim, verjemi, da te ljubim! . . . Odpri mi, poslušaj me . . . odpustiti mi moraš, Agata, če me še ljubiš!«

Tako je prosil dolgo . . . celo uro . . . neutrudno — zaman.

Dobil ni odgovora. Le včasih se mu je zdelo, da čuje pridušeno ihtenje, gibanje na postelji, a drugega nič.

In vrnil se je zopet v svojo sobo, bilo pa ga je sram še huje.

»Vse je končano,« si je mislil, »vse sem izgubil.«

Potem pa se je oblekel, hodil po sobi kakor v kletki semtertja in preklinjal samega sebe.

»Vrag me vzemi! Lepo, mlado, nad vse ljubeznivo in blagorčno ženo imam, a grem in se hipoma zaljubim v dvoje krasnih oči tuje ženske, ker mi je rekla par puhlih komplimentov! Zares, neverjetno! Zaljubim se kakor mlečnozob kadet, ki pozabi v mislih na svoj ideal pozdraviti svojega stotnika ter čečka po svojem zvezku stotič in stotič »njeno« ime. Da, prav takšen sem! Brbljal bi bil najrajši le o Suzani, in moja preplašenost, ker je ni bilo v atelijé, je bila naravnost komična. Prav otroško in brutalno sem se vedel, zato pa ima Agata čisto prav, da me kaznuje! Vrag me vzemi!«

Toda proti jutru, ko se je utrudil docela in se vzdrževal komaj pokoncu, se že ni več jezil samo nad seboj, nego tudi nad Agato.

»Eh, naposled . . . kaj sem pa storil tako strašnega, da mi dela tak škandal? Da, kaj sem pa storil proti svoji ali njeni časti? S čim sem zadel ob svojo zakonsko zvestobo? Z ničimer, s prav ničimer!«

In raztogotil se je popolnoma.

»To je ženska kaprica . . . ne, to je filjistroznost . . . sitnost, navaden egoizem . . . No, no, le počasi, gospa Agata! Jaz vam preženem takele muhe, popolnoma vam jih preženem! — Kakšne ko-

medije! In za goli nič*in za nič. Ali res ne smem več pogledati tuje ženske in govoriti z njo par prijaznih besed?! — No, ta bi bila pa res lepa! Saj sem vendar mož, ki ne izpušči iz rok svojih hlač. Ne, ne, tistega pa že ne, da bi hodil k ženi: »Ti, draga Agatica, ali smem plesati z gospo X.? — Ali smem povabiti v svoj atelijé gospo Y.?« — Hahaha, za kaj takega je pa vendarle še malo pre zgodaj. Jedva eno leto sem oženjen, pa bi bil že docela pobabljen . . . ne, ne — ne boš! Jaz sem gospodar v hiši; kar se zdi meni pravo, se mora tudi njej . . . da, da, mora, — *mo-ra* . . . ali pa . . . ali pa . . . naj si pomaga — vrata so ji odprta! Prinesla ni ničesar! Z Bogom, srečen pot, gospa Agata, in če vam bo žal, pa pridite zopet!«

Zapustil je svoje stanovanje, šel v bližnjo kavarno zajtrkovat, potem pa korakal v svoj atelijé. Bil je silo slabe volje. Jezil se je in togotil, a vedel ni, nad kom: ali nad Agato, ali nad seboj, ali nad Suzano . . . Vzemi zlodej te ženske, ki niso za drugo na svetu, kakor da delajo človeku jezo in sitnosti!

Energično si je slekel suknjo ter oblekel platnen plašč; nato je iztisnil iz tub na paleto nekaj barv, izbral cel šop velikih in majhnih, širokih in drobnih čopičev, si prižgal cigareto ter sedel pred svojo sliko. Imel je dela samo še za par ur, in slika bi bila dodelana. Modela, dečka in deklico, je odslovil že pred tremi dnevi.

Toda delati se mu ni dalo. Po glavi mu je šumelo, roka se mu je tresla, in misli so mu uhajale vedno domov k Agati.

»Ali spi sedaj? Revica, kakšna je bila že sinoči! — Plakala je vso noč in bdela! A vse za nič in nič . . . Kaj ji treba biti takoj toli ljubosumni! — Čemu neki! Kako je naivna! — Ni ga soproga, ki bi se ne bil v vsakem letu svojega zakona — vsaj za par ur — ogrel za tuje žensko lice . . . O, nekateri se celo zaljubijo, prav resno zaljubijo . . . A kakor pride, tako mine. In gotovo mine tudi mene, in izkazalo se bo, da je bila njena ljubosumnost jako smešna. Tedaj pa se bodeva smejala skupaj svojemu romanu in si dopovedovala drug drugemu, kdo je bil bolj kriv, da sva tolikanj trpela . . . Ah, da, vsaj jaz trpim mnogo, hudo kakor še nikoli!«

In paleta mu je omahnila, čopič se mu je povetil, glava se mu je sklonila, in v ves život se je čutil kakor potr t in raztepen. Ne, danes ne bo mogel delati, to že vidi sedaj. In položil je paleto s čopiči na stol ter šel trudnih korakov v svoj kot v stolpu ter se vrgel ondi na divan. Kako rad bi bil zaspal! Toda živci so mu bili pre-razdraženi, domišljija prerazburjena.

Sedaj že dva dni ne dela ničesar. Menil je, da odda sliko že sinoči, a kaj, ko tudi včeraj ni mogel slikati, ker je ves nervozen čakal Suzane. Prav kakor danes, se je metal tudi včeraj ves dan po divanu, planil vsak hip pokoncu in tekal k oknu ali na balkon gledat, se li ni ustavil spodaj voz, ki je pripeljal njo. Čim dalje je čakal, tem nestrpnejši je postajal, tem silnejše, neznosnejše je bilo njegovo hrepenenje. Hodil je pred hišo, ali ne zagleda morda tam v daljavi kočije, v kateri sedi Suzana. Prihajale so kočije, a nobena se ni ustavila, v nobeni ni bilo Suzane . . .

In še danes mu je hudo okoli srca, ko se domisli, kako bridko je bil varan v svojem pričakovanju. Ni je bilo, dasi je obljubila, in niti lističa mu ni poslala, v katerem bi mu razložila, zakaj je je moral čakati zaman.

Iznova se ga je lotil čut užaljenosti; zdel se je sam sebi prevarjen in osmešen, tako da ni vedel, ali bi se naj sramoval, ali naj bi se jezil.

»Zakaj mi je to storila?« si je mislil. »Tako prijateljsko mi je stiskala roko, in tako odkritosrčno so gledale njene kakor noč temne oči, ko mi je dejala: »Moj prijatelj ste od danes!« Ali se mi je s tem le rogala? — Ali jo je le zabavalo, ko je videla, kolik vtisk je napravilo name njeno oko, njena čarobna osebnost? — Ali je morda le plitka koketa, ki je zadovoljna z zavestjo, da je vžgala v moškem srcu neugasno iskro, ki bo izvestno tlela in gorela dotlej, da uniči zapuščno srce? — Da, da, tudi Suzana je taka, kakršne so druge; jaz pa sem mislil — zakaj? na podlagi česa? — da je ona boljša, da mi more postati nevarna! — Ne, ne, puhla koketa mi ne sme porušiti miru srca in sreče zakona.«

In z zasmehljivo, prezirljivo gesto je zamahnil ponosno z roko po zraku ter zatisnil oči, da bi se odtegnil slikam, ki so mu stale neprestano pred njegovim duhom ter mu kazale Suzano, krasno v njeni plesni obleki, s cvetico v bujnih, kodrastih lasih, plešočo ob Kodrovi strani kakor libela nad gladko vodo. A zaman je tiščal oči: gledati jo je moral vedno, vedno... Zdelo se mu je, da vidi, kako se ji ovija obleka okoli vilinskega stasa, kako se graciozno lahko kreta njeno telo — zdelo se mu je, da čuti vonj njenega parfuma, da čuje zvok njenega alta . . . zdelo se mu je, da jo vidi pred seboj z iskrečimi se očmi in čarobnim nasmehom, polnim sle in prelesti.

In zajčkal je v zavesti, da ga ne veže s Suzano površna, mimgredoča simpatija, nego globoka, razjedajoča, naraščajoča strast, ki je slepa in gluha za vse ozire . . .

Tedaj pa je zagrmel pred hišo voz, ki se je ustavil. Lovro je planil plašen z divana in hitel na balkon. Videl je le še kos Suzanine obleke, potem pa ji je hitel nasproti razburjen in vesel kakor da ga obišče sama sreča.

»Moj Bog, torej ste vendar prišli!« je vzkliknil ter ji poljubil roko.

»Vendar . . . vendar? Ha! Kaj ste mislili, da ne izpolnim svoje obljube?« se je čudila Suzana smehljaje ter stopala naglo po stopnicah navzgor.

»Čakal sem vas včeraj ves dan, milostljiva.«

»Kaj, včeraj ste me čakali?! Dragi prijatelj, včeraj sem plesala do štirih zjutraj in potem sem spala nepretrgoma do dveh popoldne. Na ulico pa sem šla šele zvečer. In kako ste spali vi? — Vaša gospa se mi je zdela trudna in slabe volje.«

Pozorno ga je pogledala ter nabrala svoj pikantni obrazek v gube obžalovanja.

Lovro pa je zašel v veliko zadrego.

»Moja žena . . . Agata . . . da, že nekaj dni ni docela zdrava . . . res, ne vem, kaj bi ji bilo.«

Suzana pa se je zasmejala na glas. Obe roki mu je položila na rame in, približavši mu svoj obraz k ustom, dejala:

»Ali naj vam povem jaz? — Ali mislite, da smo ženske slepe? Oh, poznamo se med seboj; niti govoriti nam ni treba, a vemo, kaj boli drugo! — Ljubi, ljubi moj slikar, prav ste imeli, ko ste mi rekli, da se me bojite radi gospe Agate! Ljubosumna je — oh, tako nerodno ljubosumna! Hahaha!«

In smejala se je ter sedla na divan, kjer je ležal Lovro ravnokar.

»Kaj ne, da sem uganila?«

Lovro se je le nasmehnil, a odgovoril ni ničesar. Moj Bog, če bi Suzana vedela vse! —

»Da, da, ljubosumna je ponižna gospa Agatica in boji se za svojega možička . . . Ah, seveda, seveda, kaj bi se ne bala zanj!«

Suzana je globoko vzdihnila, nagubala svoj obraz v tožne poteze ter dostavila:

»Tudi jaz bi se bala za svojega, če bi ga ljubila!«

A kakor bi se domislila neumestnosti svojega govorjenja, je planila pokoncu, se oklenila Lovrove roke ter se mu dobrikala:

»Sedaj pa brž, dragi moj umetnik, pokaži mi svoja najnovejša dela, katerih čaka nevenljiva slava! Ah,« se je čudila, ko je videla zadnjo, že skoraj dovršeno sliko, »kako dražestno, kako značilno! In ta izvrstna luč, te imenitne barve! Da, krasno, krasno!«

Suzana je imela omikan okus in znala je ceniti delo umetnika. Ker se je bavila tudi sama nekaj s slikarstvom — seveda le za zabavo in površno — je tudi dobro sodila.

In tako sta mogla govoriti Suzana in Lovro o sliki temeljito, ko bi si sicer druga, nevedna dama pomagala le z besedo: »lepo«. Suzana je pregledala vsa dela, ki so bila slučajno v atelijéju, preobrnila vse mape ter se zanimala za najneznatnejšo risbo. Marsikaj ji je bilo znano že z Dolinarjevih izložb ali pa iz raznih ilustrovanih listov. In govorila je, se smejala, hvalila ter se šalila kakor dober tovariš.

Nenadoma pa je pogledala na uro.

»Joj, skoraj celo uro sem že tukaj!« je vzkliknila s komično prestrašenostjo. »Če to izve vaša mala Agatica, gorje vam! — Zato bežimo!«

In hitro mu je podala roko ter hotela iti, češ:

»Suzana gre in več se ne povrne.«

Lovro pa je obdržal njeno ročico med svojima.

»Nikdar več . . . ali res nikdar več? — Nikar ne recite tega! Ne prenesel bi, ako vas ne pozdravim zopet kmalu pri sebi!«

In ko ga je Suzana poslušala s strmečimi očmi, se je razvnel ter govoril dalje:

»Da, priti morate, morate! In kmalu! Zakaj ste sicer sploh prišli danes? Izzivat me nikar ne hodite, Suzana! Saj sva prijatelja, — dejali ste vendar, da morava biti prijatelja . . . da, da, odslej morava biti. In vi pridete še večkrat semkaj, pričakujem vas . . . pričakujem vas, Suzana, vsak dan.«

In stiskal ji je roko, da jo je bolela. Strme ga je gledala, in njeni ženski ničemurnosti je dela njegova strastnost nepopisno dobro. Zopet nov oboževalec! In osvojila si ga je tako naglo. Da, da, umetnik je!

Nasmehljala se mu je torej najslajše ter odgovorila napol šepetaje:

»Torej do svidenja! Toda — odgovorni ste vi za vse!«

Smeje je skočila v čakajočo kočijo, pokimala še enkrat Lovru, ki je stal na pragu, in izginila.

Lovro pa se je opotekal po stopnicah v svoj stolp, kjer je padel na divan, si ril s prsti po laseh ter se izpraševal glasno:

»Kaj sedaj? — Kako se to konča? — Moj Bog, torej vendar — !!«

(Dalje prihodnjič.)

O zrakoplovstvu.

Spisal prof. dr. Simon Šubic.

I. Stari poskusi.

Čim več zakladov prirode človek izkoplje z neutrudljivim naporom svojih dušnih moči, čim bolj napreduje v dejanskem življenju s podjarmljevanjem prirodnih moči, tem bolj mu raste pod rokami mera tistih vednosti, katere mu dajo ključev do novih iznajdb. Ne da bi se človek, nasičen od mogočnega svojega napredovanja v spoznavanju in znanju, omehkužil, pojekleni se mu le še bolj resnična volja, siloma napredovati s svojim srečno začetim vprezanjem naturnih sil v jarem svoje kulture. Uspeh na tej strani mu vzbuja predrzno hrepenenje na drugi.

Kdor pozna presenetljive napredke naših dni, ne more naravnost reči, da bi se izumljevalcem v bližnji prihodnosti ne izpolnila predrzna želja, splavati z ladjo ali na perutih zleteti po zraku, kakor plove mornar z barko po morju, ali kakor letajo ptiči po ozračju.

Le pomislite, koliko tistega, kar je še pred malo leti veljalo za nemogoče, koliko želja, sanjam enakih, se je uresničilo v zadnjih letih! Skoro bo izumitev prehitevala fantazijo suhih možganov, katerim je že čarodejno početje, če se prijatelj, ki ga nagovorimo po telefonu, oglasi z Dunaja in nam odgovori, da ga po njegovem naglasu spoznamo s čvrsto besedo, kakor bi nam stal za hrbtom. Če le toliko brzdamo preživo domišljivost, da nam ne uhaja črez meje zakonov prirode v prostore nemožnosti, pa smemo dočakovati, da se bo, česar si danes želimo, morda prihodnjič že v naših živih dneh izpolnilo v dejanskem življenju.

Stara je želja prebivalcev sveta, morebiti ne kaj mlajša, nego je staro človeštvo, želja, splavati po zraku s pticami vred. Basni in pripovedi starih ljudstev nas spominjajo predzgodovinskega poroda teh želja. Grška povest o Ikarjevem frčanju po zraku izražuje ta stari napor človeški in sporoča, kako je Daidalos, umetni naslednik titana Prometeja, izdelal svojemu sinu peruti, in kako si jih je Ikaros pripel na svoja orjaška ramena. Pa s kakim prizanesljivim izrazom, kakor bi povest ne hotela odkriti nezmožnosti tedanje človeške vede, se izgovarja ljudska šaljivost na solčno vročino, ki je Ikarju raztopila vosek, s katerim so mu bile perute pripete na život.

Vosek se je raztopil pri drznem poskusu, to hoče pač reči: tedanja veda in izkušnja človeška o frčanju in o izdelovanju peruti je bila še preplitva. In odsihdob niso potomci menda nikdar čisto opustili misli do takega poskušanja ter so nabirali pozvedb in izpopolnjevali vedo o ptičjem letanju po zraku.

Kdo bi ne vedel, da je po zraku plavajoč balon gola igrača vetrov, kakor je lesena krogla na vodi slepa igrača valov! Orjaška velikost, katere mu je treba, če si hoče pridobiti toliko vzgona, da nosi kaj prida bremena, ta velikost ne dopušča, da bi ga zrakoplovec krmil po zraku, kakor krmi mornar ladjo po morju. Prizadevanje, napraviti balonu izdatno krmilo, s katerim bi ga zrakoplovec pripeljal do namenjenega kraja, to prizadevanje se spoznava čimdalje bolj za nedosežno stvar. Najdalje časa so se Francozi bavili z izumljevanjem pravega balonskega krmila, a navzlic vsem denarnim pripomočkom, ki so jih imeli v obilju, ni bilo moči doseči tega namena. Giffard, Dupuy de Lōwe in Tissandier so dali balonu podolgasto podobo smodke, češ, da ga bo lažje krmiti. In med drugimi sta Krebs in Renard dodala balonu posebno krmilo in velik vijak, katerega naj vrti roka ali stroj. Vrteči vijak se bo zajedal v zrak, tako so mislili, kakor se zajeda v vodo vijak ter s tem poganja ladjo po širokem morju. Vendar ves uspeh ni bil imena vreden, kajti roka človeška še po mirnem zraku ni mogla goniti vijaka nad deset minut. In s takim utrudljivim vrtenjem ni bilo moči doseči več hitrosti nego pet metrov poti v sekundi. Nekaj malega uspeha je imela električna energija; ker pa akumulatorji niso smeli biti težki, je tudi njih energija bila tako omejena, da niso gonili dalje časa nego pol ure in to le po pet metrov naprej v sekundi. S petimi metri poti vsako sekundo pa se ne da nič opraviti, zakaj če veter količkaj potegne nasproti, pa zanese balon v sekundi teh pet metrov nazaj, ter si balon vetru nasproti ne more pomagati naprej. Če pa veter veje nasproti s hitrostjo desetih metrov, pa zanese tak balon celih pet metrov nazaj, a ne naprej! — Ali to ni tako, kakor bi se boril otrok z velikanom?

Pri vseh teh, po obilnih poskusih potrjenih zaprekah in neodstranljivih težavah za krmitev in pomikanje plavajočega balona se pa vendarle nekaj podjetnikov ne da prestrašiti ter nadaljujejo dotično poskušanje. Mednje spada poleg drugih tudi grof Zeppelin v Stuttgartu. Svoje upanje opira grof na naklonjenost, ki jo uživa pri bogatinih in mogočnikih. Pri teh nabira zaloge za izdelovanje balona. Ko nabere cel milijon mark, tedaj misli izvršiti plavajoč balon po

svojem načrtu. Nekaj posebnega mora biti na Zeppelinovem načrtu, če ne, pa bi se ne bilo osnovalo po nasvetu inženirjev in fizikov posebno društvo, ki je že nabralo dosti denarne podpore. Po nasvetu tehnikov, ki nadzorujejo izdelovanje, se bo vzlet vršil menda letos nad gladino Bodenskega jezera.

Grof Zeppelin je lansko poletje napenjal vse moči, da zvrši za vzlet zdavnaj osnovano iznajdbo svojega posebnega zrakoplova. Ta balon se — kolikor smo doslej zvedeli o njem — približuje po svoji podolgasti podobi tistim zrakoplovom, ki so imeli podobo smodke. Radovedni smo pa, kako bo to dolgo, iz več posameznih kosov sestavljeno neokretno stvar krmil! Ob pobreežu Bodenskega jezera je postavil za prvi vzlet velikanski oder, ki sega daleč tja po jezeru. Na tem odru se hoče s svojim podolgastim mehurjem kakor težka ptica zagnati kvišku v zrak — pa ne nad trda tla, da se mu ne polomi vsa zgradba, če se ponesreči in pade, temuč nad gladino jezera ga požene, da splava, če pade, po vodi!

Sredi jeseni je obetal teden za tednom, da vzleti zdaj in zdaj — pa se je nenadoma skesal in preložil, kakor sporočajo časopisi, to nevarno podjetje do prihodnjega poletja. Kaj ga je prestrašilo, tega ne bomo to leto natanko zvedeli, saj ne sme preveč odkritosrčno govoriti in ne prehitro razglasiti pravega vzroka, pa tudi ne odkriti pred svetom vse zmede, iz katere izvira zadržek, da ne pride pre zgodaj ob podporo svojih imovitih plemenitašev!

Leta 1897. je Schwarz v Berlinu izdelal balon iz lahkega aluminijevega pleha. Lahak je bil balon, le žal, da mu je manjkalo prave trdnosti; uničil se je pri prvem poskusu. In na Dunaju se poganja Platte, da bi pridržal s plinom napolnjen plavajoč balon, seveda le radi vzgona, da mu vzdigne drugi, posebno izumljen zrakoplav v višave.

Če pa res ne upa noben zrakoplovec, da bi se mu posrečilo krmiti navaden balon, da priplava ž njim, kamor je namenjen — zakaj mu je pa Andrée zaupal življenje? Pa ne, da bi Andrée ne bil poznal te občne obsodbe! Pač, Andrée je vedel, da se z navadnim balonom ne opravi nič proti vetru, a pri svojih prejšnjih vzletih z malimi baloni je zasledil takšno razpenjanje jader, da mu veter sam poganja balon na stran iz svojega tira in sicer tja, kamor ga misli zakrmiti. Toliko zaupanja je Andrée užival pri zvedenih zrakoplovcih, da ni nobeden pred vzletom poskusil, ali se balon res da krmiti z jadrin in koliko se da. Skoraj je preteklo leto po vzletu, ko sta poleti 1898. l. v Parizu poskušala dva zrakoplovca, koliko se da

balon krmiti z jadri Andrèjevimi. Poglejmo, kako! Mislino si v balonu stoječega velikana, ki razteguje iz balona na desno in na levo roke in noge. Jadra so pripeta na rokah in na nogah; ko raztegne roko, je raztegnjeno jadro.

Kadar je krmar razpel jadra z obema rokama na obeh straneh, je veter gnal balon s seboj po svojem tiru, vrteti ga ni mogel. To je že nekaj, a vse ne. Če razpne jadro le na desni strani, mu veter odganja balon iz svojega tira na levo stran; če pa krmar razpne jadro na levi strani, mu pa veter odganja balon na desno stran. — Toliko je torej res mogoče krmiti z Andrèjevo naredbo.

Andrè se torej ni motil, da se tudi okrogel balon da toliko krmiti, kolikor je on zahteval po svoji potrebi, da naj bi ga jugozahodni veter gnal proti severu. — Andrèjeva krmitev je torej nekaj podobna krmitvi z jadri na ladjah, saj tudi na morju z jadri ni moči toliko krmiti, da bi zahodni veter gnal ladjo proti severu, pač pa toliko, da je ne žene proti vzhodu ampak malo na severo-vzhodno stran.

II. Kressova zrakoplovna ladja.

Vse drugače živo in krepko, drzno in neprestrašeno stopa množica novih izumiteljev na dan. Ne več, ne manj ne zahtevajo nego ladjo v zraku, katere celo viharji ne zaneso toliko iz njenega tira, da ne bi dospela do tistega kraja, kamor je namenjena.

Desetletno in zopet desetletno trudapolno poskuševanje in znanstveno preiskovanje je odkrilo prednikom neznane zakone vzgona in pa zaviranja po zraku. Kdor ne pobira brez prenehljaja sledov za strokovnjaki in učenjaki, temu skoraj ni dopovedati resnobe, s katero se poganjata učenost in umetnost po edinem cilju in koncu: po zanesljivem teku zrakoplovne ladje. Ta resnoba je že zdavnaj pregnala smešno igranje z zrakoplovstvom in nekdanje zaničljivo posmehovanje učenjakov, ki si ga je pred kratkimi leti nakopal vsakdo, ki je hotel »frčati« po zraku! Zakaj posmehovanje? Zato, ker je nekdanj svet s stvarjo norce prodajal. Odkar je Cagliostro norel s »frčanjem« in drugim goljufani svet, in odkar so na Nemškem z »Blocksberga« čarovnice jahale metle po zraku, odtlej je sodila množica, da letanje in frčanje po zraku nikdar ne more biti kaka naravna stvar, temveč nevaren prisadek satanskega čarodejstva!

Od te strani prihaja večinoma predsodek, ki pri poslušalcih vzbuja neverjetnost in zaničljivo zmigavanje z ramami, ko slišijo koga

z vso resnobo pripovedovati, kako se bo izdelala pozračna ladja s pomočjo mehanike.

Kolika resnoba je dandanes učenjakom za rešitev te imenitne naloge, to pričajo iz tega namena osnovana društva in njih študije. Sedemnajsto leto že teče, odkar izhaja časopis za zrakoplovstvo in za fiziko zemeljskega ozračja. Na svetlo ga daje berlinsko društvo za pospeševanje zrakoplovstva in dunajsko društvo za letanje po zraku. Strokovnjaški časopis za vse razmere zadevajočo tehniko letanja po zraku izdaje bavarsko in zgornjerensko društvo v Monakovem. In tem se pridružujejo »L' Aerophile, Aerial Navigation« i. dr.

In kar se tiče Avstrije pri tem prizadevanju, ona ni med zadnjimi pospeševalci, temuč stoji na čelu preiskovalcev in poskušalcev. Nadinženir Lössl na Dunaju je po večletnem poskušanju natančno spoznal zakon prirode, po katerem dela zrak ovire stvarcem, ki letajo po ozračju. In Lösslov »zakon o zračnem zaviranju« si je dandanes že pridobil pripoznanje po vsem svetu. Pogoje človeškega letanja po zraku pa preiskuje in razjasnjuje tudi dosti drugih učenih mož; med temi naj imenujem: Wellnerja v Brnu, Jarolimka v Göttingenu, Platteja in Popperja na Dunaju.

S toliko resnobo in s toliko znanostjo so se dandanašnji inženirji in drugi moške lotili izdelovanja pripravne pozračne ladje, da so si izumitelji pridobili pripoznanje veljavnega učenjaka prof. Boltzman na Dunaju. Ko so leta 1896. naravoslovci imeli shod na Dunaju, je prof. Boltzman govoril na njih zboru o osnovi inženirja W. Kressa in o njegovih aparatih. Med razlaganjem je Boltzmann dovolil Kressu, da izpusti iz rok svoj »frčeeči« aparat. Naravoslovci so kar ostrmeli in se čudili aparatu, ki je kakor ptič letal po dvorani poslušalcem nad glavami!

Vpričo Kressovega po zraku letajočega aparata je Boltzmann izpregovoril svojo slutnjo, da se prej ali pozneje — morebiti v kratkem — posreči izumiti porabljivo ali praktično osnovo pozračne ladje. Izumitelj pa bo primoran zastaviti sam svoje življenje za tako iznajdbo in sam bo moral vzleteti s svojim aparatom po zraku. — Tako poprek je govoril veljavni učenjak, čigar navada niso prazne besede.

Tisti nikdar počivajoči nagon in tista neukrotljiva težnja, ki sta človeštvu prinesla ogenj z neba in mu vpregla v ojnice gorkoto, sopar in elektriko, tisto nikdar nasičeno hrepenenje po vsem, kar je le možno doseči, goni in podpihuje tudi dandanes najbolj nadarjene poznatelje prirode, jih navdušuje z neumornim prizadevanjem, splavati

po zraku. Neka nepopisna slutnja prešinja glave učenjakov, kakor da bi se jim javljala z nevidnimi znamenji pred zaprtimi vrati stoječa iznajdba pozračne ladje.

Po vseh deželah so se poprijeli strokovnjaki in veščaki reševanja te pereče naloge. Leta 1892. je izdelal Anglež Maxim močan stroj, ki mu je po zraku letal, a nekaj se je prehitel s poskusom; aparat se mu je prevrgel v zraku, padel in se razletel. Lilienthal v Berlinu se je s svojo podobno napravo, ki jo je gonil z rokami, vzdignil visoko nad zemljo in se pomikal daleč po prostem zraku. Le škoda, da ga je leta 1896. med letanjem naletel nepričakovan piš, mu razdejal napravo ter pogubil iznajditelja samega. — Če bi bili to pogubo doživeli stari paganski očaki, vajeni žrtev, ki jih po njih šegah in mislih zahteva božanstvo, predno usliši človeka in mu izpolni želje, bi bili rekli pri tej dogodbi: »Lilienthala je Bog sprejel kot žrtev za srečni uspeh izumljevanja letanja po zraku!«

Po mnogovrstnih poskusih in različnih premembah oblik svojih aparatov se je inženir W. Kress vrnil zopet k svojemu prvotnemu vzoru, k takemu letanju po zraku, kakršno vidimo pri ponarejenih zmajih, s katerimi se igrajo otroci. Letanje zmaja je Kressov princip.

Po vzgledu letanja papirnatega zmaja po zraku je W. Kress do malega dognal svoje načrte in izvršil aparat v malih oblikah. Kress napenja vse svoje moči, da bi se prej ko mogoče izdelal njegov zmaj-zrakoplav in ladja take velikosti in moči, da bo nosila dva človeka. Na dovršenem zrakoplovnem zmaju se Kres prvič hoče sam vzdigniti v višave.

Kdor hoče razumeti sestavo Kressovega zmaja, naj si dobro ogleda papirnatega zmaja in premisli naj vse, kar se godi, ko se zmaj vzdigne kvišku in ko leta po zraku. Otrok, ki se z zmajem igra, ga ima pripetega na dolgi vrvici. Zmaj je tako privezan, da se njegova papirnata plan nagiblje malo napošev, in zmaj šine hipoma kvišku, ko ga otrok izpusti iz levice, potegne z desnico, in ko zleti pred njim po planjavi. — Otrok teče vetru nasproti, vleče zmaja za seboj — zrak se ujema pod poševno zmajevo planjo. Ujeti zrak pritiska odspodaj na zmaja ter ga odganja in vzdiguje kvišku. Tukaj je pa nekaj razločka med otrokovim in Kressovim vzdigovanjem zmaja. Otroku pomaga nasprotni veter, Kress si pa v mirnem zraku dela veter s tem, da poganja s strojem ravno plan svoje ladje napošev po zraku naprej. Pri obojnih poskusih pa ob poševno plan pritiskajoči zrak odganja zmaja v višave.

Namesto papirnate zmajeve plani pa rabi inženir W. Kress nekako ravno mrežo, sestavljeno iz tako tankih votlih jeklenih paličic, kakršne imajo bicikeljska kolesa. Ta elastična jeklena plan je preoblečena s svilo in pod svilo s konopnim blagom. Po straneh te elastične zmajeve plani leži dvojce vijakov, enakih vijakom, ki gonijo ladjo po morju — le da ima ta vijak veliko širše lopate, da more kaj več zraka ujeti. Če kak lahen stroj goni zmajev vijak, se vijak s širokimi lopatami zaje v zrak, kakor se vijak na ladji zaje v vodo, po kateri goni ladjo naprej. Enako goni vijak po zraku ladjo naprej, pa jo tudi vzdiguje kvišku, če je količkaj napošev postavljena njena spodnja plan.

Enako kakor pod otroškim zmajem, se ujemlje zrak pod napoševno planjo. Ujeti zrak se tlači in stlačen zrak se brani pred tlakom, odpahne od sebe plan, ki pritiska obenj odzgoraj ter jo vzdiguje kvišku z ladjo vred. Čim močnejše deluje in se vrti vijak, tem večji tlak se dela pod zmajevo planjo, tem večja moč vzdiguje zmaja ali pozračno ladjo kvišku, tem večje breme utegne ladja prenašati od kraja do kraja po zraku. In z večjo hitrostjo ko leti tak zmaj, manj mu more nagajati veter, manj ga zanaša iz namenjenega tira na stran, bolj gotovo prileti, kamor je namenjen.

Kar se tiče hitrosti, je treba posebno velike: 30 do 40 metrov vsako sekundo ali 108 do 144 kilometrov na vsako uro! To je podvojena in celo potrojena hitrost brzega vlaka. A čeprav leti zrakoplov s tako silo, vendar ni misliti, da bi zletel čez široko Atlantsko morje iz Evrope v Ameriko, ker nima še toliko moči, da bi zmagoval v boju z močnimi viharji nad velikim oceanom. Tega tudi Kress ne zahteva od svoje zmajske ladje.

Kdor ve, kako počasi so se mornarji na večjih, trdneje plavajočih ladjah navadili, bojevati se z viharji po morju, in kako dolgo so se najslavnejši krmarji ob hudih urah potikali z ladjami po varnih lukah, ta lahko razume, zakaj bi bil boj v zraku z nevihto zrakoplovcem poguben. Pa kakor so inženirji usovršili ladje, da morejo kljubovati nevihtam na morju, tako bodo izpopolnili tudi zrakoplov, da bo kos viharjem v zračnih višinah. Po izkušnjah se bo predeleževalo.

(Konec prihodnjič.)

Naprej ali nazaj!

Po cele dneve, po cele noči
strmel sem v debele knjige osamljen.
In kaj sem preučil? — Vedi vrag!
Od samih črk bi bil kmalu omamljen.

Po zemlji je plaval jesenski dan,
tako prijeten, svetel in blag.
Jaz vržem mrčljiv vse knjige v kot
in proti goščavi uberem pot.

Tam sredi maklenov se dviga oskalje;
po njem se plazi zelen poponec.

Pod skalami starec rašave halje
sedi in kvišku gleda pobožno.

Visi na sroboti mu majhen zvonec,
ki včasih zapoje milo in tožno.

Puščavnik v današnji moderni dobi.
Osupel obstanem precej pred njim.

Tu sam do smrti v skalnati sobi,
oh, živ pokopan v temotnem grobi!

In vzdihnem in starca ogovorim:

»Kaj delaš, starec, in kaj premišljuješ?

Kakove divne snuješ probleme?

No, tukaj jih lahko na tihem snuješ
v naročju prirode skrivnostno neme.

A jaz sem se vsega že naveličal,
vseh folijantov knjig in brošur.

In česa, meniš, sem se prepričal?

Za slehern študij je škoda ur.

Le moje lice bliže poglej!

Tako sem suh in stisnjen ko prga.

In nekaj že let me kar naprej

po nogah vedno spočitih trga.

Pa kar me tako peklensko jezi,

je to, da vem zdaj še manj ko nič.

Da, pravo resnico Favst govori:

Visoke vrednosti moč in oblast

zakrita je celemu svetu, le kdor
ne misli, njemu podari se v last,
le on jo uživa brezskrben ko ptič.
In kdo ne misli? Duševni štor.
Predelaj še tako štivo ogromno,
ob luči največjih mislecev, modrcev,
ne moreš prešteti še svojih kodrcev
na glavi — ob kratkem vse je dvomno.
Ah, in um naš zahteva, zahteva resnico,
kakor ljubezen naše srce.
Kje praviš bi našel vendar le klico,
iz ktere ti vse skrivnosti kipé?
Imel je le prev Kartezijev um,
ko trdi: Cogito, ergo sum.
Kako pa, da vsakdo si pravi »jaz«,
ko vsakdo nosi drugačen obraz?
Zakaj po solzni dolini lazimo?
Kam pridemo potlej, v pekel ali nebesa?
Čemu se med saboj tlačimo, gazimo?
Zakaj so nam dana grehotna telesa?
Vse to nam zakriva črna zavesa.
Jaz tudi tega nič ne verjamem,
da ti bi bil tu zadovoljen na samem.
Kako li? Človek družabno je bitje.
Naturam expellas . . . Le vse normalno!
Zares, da je žitje viharo, pečalno,
a kaj naj drugega ljubim kot žitje?
Jaz mistike sem sovražnik zaklet,
te prave mačhe vseh dokazov,
te ljubljenske lahkovernih babšet,
te porodice meglenih obrazov.
Pred leti sem bil še dokaj drugačen,
resnice bolj žejen, ljubezni bolj lačen.
Pa kaj je ljubezen? Imel sem dekleta,
ki zame je bilo podoba sveta.
In ni me naravnost povedati sram,
da včasih še zdaj ves vztrepetam,
ko spomnim se njene postave vlinje.
A časi beže, po svoje stvore. —
Ah, danes se nosi z naslovom grofinje.

Spominja se živo moje srce:
Sama sva sedela na bližnjih parobkih —
bila je pozna jesen ko zdaj —,
na rdečega šipka zadnjih popkih
visele so najine rosne oči.
O zadnji pogledi v ljubezni raj!
Poljub sem ji dal kot ogenj vroč,
in šla sva vsaksebi daleč proč.
Da zdaj ne pijem sladkosti zakona,
da samec komarim vse žive dni,
kdo bil je kriv? Ne jaz in ne ona —
nje žlahtni stan in borni moj stan.
Ah, pomnil je bom še na sodnji dan!
Pa ta kočljivi predmet pustiva!
Ljubezen se lahko samo uživa.
Besede o njej so vse zastonj.
Popiši, če moreš z besedami vonj!
Nič ni, in vendar je nekaj — a kaj?
Prijetno, šegatno — nekakov slaj.«

In starec se z desno roko pogladi
po svoji dolgi in sivi bradi,
pa dé: Ljubezen le pusti! Prav!
Zaljubljen človek na duhu ni zdrav.
Gorje mu, kogar dekleta cvelijo;
za vsako delo brž onemore,
vse misli njegove se selijo
le vedno v dekličje hišne prostore.
Pa tudi, o človek, povej mi, za Boga,
kaj moreš se z žensko osebo meniti?
Moža malokoga ali nikoga
ne doseže z ozko pametjo svojo,
in vendar ji moraš hvalo trobiti
za nje nesrečno in plitvo vzgojo.
Zamahnem z levico: Ljubi starec!
O ženskih sem jaz drugače preverjen!
Njim sodi kava, nam vina kozarec.
To res je. Vsakomu bodi odmerjen
gotov delokrog! A znaj, da je žena
velikega včasi tudi pomena.

Za moške nektore huda zanjka,
za vse pa več ali manj uganka!
Le škoda je ta, da ugank je še več
tako zamotanih in temnih tako,
ko včasih nad nami temno nebo ...

Oba se zamisliva kratek čas;
No, skoro jaz zopet povzamem glas.
Še enkrat duha mi ozdravi pogum
do jasne resnice! Starec, povej,
imaš li spravljenih mnogo knjig,
ki tirajo misli od dvomov naprej?
Ozre se starec po vrhah dreves,
šepetne: »Anti nekaj je res.«
»O tem ne dvomim« šepnem jaz,
za nekaj resnic imamo dokaz.
A največ resnic ne znam in ne umem.
Pokaži knjige! Morda so tvoje
primernejši ključ do vere moje?
»Ključ? Ključ? Da, tukaj je ključ!«
zakliče starec in vtakne ga v vrata
železna, zaneti potem si luč.
»Le pojdi v globoko podzemlje za mano;
tam doli ti bode marsikaj znano,
kar znati je vredno samega zlata.
Tam doli, tam doli vse knjige imam,
zložene v dolbinah po mokrih roveh.
Nektore jaz tudi sem spisal sam,
ko nosil sem ogenj še v srcu, očeh.«

Prestopiva prag in greva navzdol
po nove, neznane modrosti sol.
In videl sem bitij organskih grob,
različne plasti formacijskih dob.
Naposled je puhnila taka vročina,
Da skoro izgubil bi luč spomina.
»Moj Bog! Kdaj prideva vendar v izvor!«
»Potrpi,« dé starec, pokaže mi cevke,
iz katerih se zraka napijem odzgor.
»Poglej, zdaj išči, kar najti bi hotel,
zdaj žanješ sad radovednosti plevke.

Le dalje! V osrčju je zemlje kotel,
ves v ognju, na daleč grejoč in otel.
Ta ogenj drži površje narazen,
da zemlja se kakor il ne sesede.
In to je pripravno, da je oblazen,
da greva lahko nazaj od srede.
Razumeš? Nazaj in vendar naprej!
No, zdaj mi pa prav iskreno povej,
kako se te čudni vtisek prijemlje?«
»Nazaj na zemljo, naprej od zemlje?«
V tem hipu se jaz spotaknem ob kamen,
ki ven ga je vrgel iz kotla plamen.
»E beži! Glejva, da prideva ven!«
zavpijem nad starcem ves nejevoljen.
»Saj vidim, saj vem čimdalje menj —
od tisoč skrivnosti sem tukaj obkoljen!
Pokaži mi knjige! Kje jih imaš?
Jaz nisem sicer piscev pristaš,
a rad bi le videl tvoje zapiske.
Iz te človeške druhalni nizke
do vzorov lepih bi dvignil se rad!
Oh kje je, oh kje je tisti zaklad
neskončne sreče za dušo našo,
po kateri strmi vsakdo krilat,
ko žejen popotnik za vinsko čašo?«
»No veš li, da vzori so same himere,
himere, razgretih možganov hčere?«
Puščavnik vzdihne in potlej molče
na mokro skalo se truden nasloni.
»O, drago moje človeško srcé,
solzâ, solzâ za resnico ne roni!«
Posveti mi v moker kot s plamenico,
nevezanih knjig mi pokaže kopico.
Pa naj sem jih mnogo prijel ali malo,
vse sproti mi je v rokah nakrat razpalo.
Od vlage, od črvov — Bog vedi od česa —
sprhnele so vse ko v grobu telesa.

A mirno puščavnik je gledal razpad,
vzravnal se in rekel mi: »Ljubi brat!

Če jeden vozél s težavo razrešiš,
 pet drugih se tam ti navozlá,
 in ti se pred svojo pametjo smešiš,
 ko skrbno polniš posode brez dna.
 Do zemlje osrčja sva zdaj se pririla,
 če greva naprej, spet greva nazaj,
 nazaj na zemljo, na kateri sva bila.
 Mar prideš torej na konec kedaj?
 A jasno mi vendar je nekaj vsaj:
 Nesrečnik velik na svetu je on,
 ki sili ga neprestani nagon,
 da misli in tuhta, sklepa in dvomi.
 Peroti duha si tako polomi,
 da potlej ne ve, je li miš ali tič.
 Najboljše je torej. razmišljati nič,
 živeti tako, kot nanaša slučaj.
 »Prav sodiš starec«, jaz vzkliknem tedaj —
 »Hajd' zopet na zemljo naprej al' nazaj!«

Novljan.

Tamkaj za goro ...

Tamkaj za goro gasne dan,
 žalost na dušo mi trudno lega ...
 V čolnu sem odplul od brega
 po valovih tja stran, tja stran ...
 Plove mi čoln po vodi miran,
 kri mi nemirno po žilah plove,
 zrem v peneče, temne valove —
 tamkaj za goro gasne dan ...
 Misli prešine mi duh teman,
 veslo mi samo hoče iz roke,
 nekaj me zove v valove globoke —
 tamkaj za goro gasne dan ...
 Oh, kako je ta grob hladan —
 hip samo ... Moj Bog, tam v dalji
 jutro se smeje mi v demantni halji,
 tamkaj za goro vstaja dan!

E. Gangl.

Iz pisem Jurja Šubica.

Ob desetletnici njegove smrti.

Priobčil Ivan Šubic.

I.

Bilo je dne 9. septembra 1890. leta. S polno mero uživajoč počitnice na svojem letovišču v Škofji Loki, sem zjutraj nekoliko poležal in premišljeval v postelji, kako bi božji dan, ki je v vsej svoji krasoti gledal v mojo spalnico, lepše in brezskrbnejše prebil in zabil — kar stopi ob osmi uri moja mati v sobo, mi izroči dve brzojavki in pravi: »Tu imaš dva telegrama iz Lipsije — Bog zna, kaj je, ker ju je poštar sam prinesel, pa noče menit ničesar povedati o vsebini!« Hitro pretrgam prvi list. Glasil se je: Leipzig, 8. Sept. 1890, um 10^h 35' Nachmittag. Herr Georges Šubic aus Paris heute Leipzig Hotel »Deutsches Haus« Herzschlag verschieden. Bitte Bestimmungen telegraphisch mittheilen. Kees. Druga brzojavka pa je slovela: Leipzig, 8. Sept. 1890, um 7^h 20' Nachmittag. Sohn¹⁾ Georges an Anaemie plötzlich gestorben. Leiche hier. Antwort wegen Beerdigung. Krankenhaus. V trenutku sem bil iz postelje, a dolgo je trajalo, preden sem se pravilno oblekel in mogel razložiti strmeči materi, kaj se je zgodilo. Potem pa sem hitel po voz in se nemudoma odpeljal proti Poljanam, da sporočim na rodnem domu pretužno vest, ki je došla kakor strela z jasnega neba.

Poljanska dolina! Kolikokrat sem te prehodil in prebrodil, kolikokrat si mi pojila srce in mamila dušo s svojo tiho, idilsko lepoto! In tudi to jutro si bila zavita v ves svoj prikupljivi kras — a tvoj stari znanec ni imel očesa za zelene valove tvojega potoka, za temne sence tvojih gozdov, za zelene vrhove tvojih gor. Neizmerna bolest mu je morila srce, davnih dni spomini so mu kalili oko in potisnili tebe v ozadje . . . Najina očeta sta bila brata, materi sestra; v isti hiši je nama tekla zibka, in skupaj sva se samosrajčnika igrala. In nekoč sva z objokanimi očmi vzela slovo od Poljanske doline in šla v širni svet. Usoda je naju sedaj družila, sedaj zopet ločila. V daljni zemlji sva prebila najlepša mladeniška leta; ti si prodiral na

¹⁾ Zadnje čelo rajnikovo je bilo pismo name; ležalo je še neodposlano na pisalni mizi, poleg katere je izdihnil. Prijatelji so menili, da je adresat njegov oče. Očeta pomota.

Dunaju vedno globlje v svetišče umetnosti, jaz pa sem posvetil svoje življenje vedi. Kar se ti je z neusmiljeno roko zaprl hram dunajske akademije — moral si v Trst k vojakom in dve dolgi, dolgi leti si nosil belo suknjo . . . Vendar nisi obupal. Z neupognjeno energijo si se iznova poprijel dela in kmalu si dohitel, kar si bil zamudil. Še edenkrat je usoda kruto posegla v tvoje življenje. Tiral si te v tužno Bosno, in okusil si vse bridkosti krvave vojske . . . Tedaj pa so ponehali temni dnevi, in zasijali so ti solnčni časi! Dobil si vabilo za večje delo v Atene in odjadrал si poln nad in upov proti jasnemu jugu, o katerem sva tolikokrat sanjala, po katerem tolikokrat hrepenela. Mlad, zdrav, povsod priljubljen zbok telesnih in duševnih vrlin, si prebil nepozabne ure na klasičnih grških tleh. Ko si jih zapustil, te je vodila pot čez Sredozemsko morje naravnost v osrčje Evrope, v središče moderne umetnosti, v Pariz. Tu si si priporil drugo domovino — a stare nisi nikdar pozabil. Z vsemi vlakni svojega srca si ji bil vdan in si pohitel nazaj v njeno naročje, v poljansko dolino . . . Iz Pariza si pošiljal svoje umotvore v rojstno zemljo, zanje si živel, zanje deloval. In končno si me bil zvalil k sebi v Pariz; dne 8. septembra 1889. l. sva jemala slovo na vzhodnem kolodvoru pariškem. — Tedaj pač nisem mislil, da ti stiskam zadnjikrat roko, da sem zadnji domačin, ki te vidi . . . Na višini umetnosti stoječ, si se pripravljал, da ustvariš umotvore, ki bi bili v trajno slavo tvojemu in tvoje domovine imenu — a ravno leto in dan pozneje, ko sem te poslednjič pritisnil k sebi, je to zlato srce prenehalo biti, in sedaj ležiš mrzel in bled v daljni zemlji, in tvoji roki je odpadel čopič na veke . . .

Voz se je ustavil pred rojstno hišo v Poljanah. S težkimi nogami sem pohitel po stopnicah kvišku in našel hišnega gospodarja, Jurjevega brata Valentina, ki me je vesel pozdravil, ne sluteč, kaj mu prinašam. Previdno sem mu razložil vzrok svojega prihoda, a ko sem to težko nalogo opravil, je bila najina prva skrb, kako obvestiti staro mater o udarcu, ki je čaka. Imela je dva sina umetnika, na katera je bila ponosna iz dna svoje duše. Starejši Janez in mlajši Juri sta bila njeno solnce, njeno življenje. Janeza so ji bili poldrugo leto poprej zagrebli v bavorski renski Palaciji — in sedaj še Juri! Kdo ji to pove? . . . Ko so tako pogovarjala, začujeva spodaj v kuhinji pretresljiv jok in krik — nekdo je najine besede v veži poslušal in jih prezgodaj sporočil ubogi ženi . . .

Hitro sem odšel, zasedel voz in oddrdal proti Loki, puščajoč nesrečno hišo bolj in bolj za seboj! —

Potem smo odredili, kar je bilo treba zaradi pogreba. Naročili smo fotografu, da je napravil sliko umrlega, in dali smo uliti smrtno masko od mavca. Upraviteljstvo bolnično je obljubilo počakati s pogrebom, da dojde odposlanec rodbine v Lipsijo. Zato je ležalo truplo v bolnici z ledom obdano. Stoprav dne 17. septembra ob 11. uri zjutraj so ga ponesli na velikansko južno pokopališče v Lipsiji. Bilo je mrzlo, neprijetno vreme. Za krsto je šel pokojnikov brat Lojze in par prijateljev . . .

Odločili smo se, da mu ne postavimo v Lipsiji nikakega spomenika, ker je grob predač od domovine in bi bilo njegovo vzdrževanje skoro nemogoče. Prijatelj pokojnikov je zaznamenoval gomilo s priprosto pločo, na kateri stoji zapisano:

Hier ruht

GEORG ŠUBIC, Kunstmaler,

geb. 24. April 1855 zu Poljane in Österreich,

gest. 8. September 1890.

Pač pa smo sklenili, da postavimo v rojstnem kraju dostojen spomenik obema bratoma umetnikoma. Po načrtih C. Misa je izdelal tukajšnji kamenoseški mojster F. Toman krasno pločo iz belega in črnega mramorja. To smo z dovoljenjem knezoškofa drja. Missije vzidali v presbiterij farne cerkve v Poljanah ter jo v navzočnosti premnogih častilcev obeh umetnikov slovesno odkrili dne 8. sept. 1896. leta. Napis na ploči slove:

V pobožni spomin bratov slikarjev:

JANEZA ŠUBICA,

roj. v Poljanah dne 26. okt. 1850,

umrlega dne 25. apr. 1889.

v Kaiserslauternu na Bavarskem

in

JURJA ŠUBICA,

roj. v Poljanah dne 13. apr. 1855,

umrlega dne 8. sept. 1890

v Lipsiji na Saksonskem.

S svojimi deli sta množila čast božjo in slavo domovine slovenske.

»Od roda do roda se bode popraševalo po njihovem imenu«.

Sirah, knjiga 39, 13.

* * *

Od mladih nog sva bila s pokojnim Jurjem v nepretrgani pismeni zvezi. Mnogo teh listov se je tekotom let pogubilo, vendar še hranim precejšnje število pisem umetnikovih. Zdi se mi, da so nekatera tudi za širše občinstvo zanimiva, kajti Juri je na svojih potih premnogokrat prišel v dotiko z znamenitimi možmi svoje dobe in je to občevanje očrtal v raznih svojih pismih. Poleg tega dejstva se v teh listih čestokrat zrcali življenje umetnikovo sploh, in to ima dokaj momentov, ki utegnejo zanimati njegove rojake; končno pa kažejo pisca kot človeka plemenitega srca, zlatega rodoljuba in vzornega prijateljstva — kar mi istotako poraja misel, da z objavljanjem nekaterih pisem Jurja Šubica ne ustrežem samo bližnjim prijateljem, temveč tudi širšim častilcem našega umetnika.

Sedaj se desetič ponavlja leto, odkar je Juri Šubic zatisnil trudne svoje oči. Nekateri onih, ki so imenovani v njegovih listih, krije tudi že gomila, drugi pa živijo bodisi v domovini, bodisi v tujini. Deset let je dolga doba, ki marsikaj omili in oblaži; zato menim, da mi ne bode nihče zameril, kar bom objavil v teh pismih.

I.

Na Dunaju, dne 15. oktobra 1874.

Dragi moj!

Fotografijo, katero si mi v zadnjem pismu poslal, sem prejel; lepa hvala zanj! Hudo bi mi bilo, ko bi nobene več ne bil imel, ker to mi je vedno lep in drag spomin. —

V današnjem pismu je glavna stvar, o kateri Ti imam poročati, ta, da sem postal redni učenec na akademiji. K temu mi je največ pripomogel meni tako ljubi in dobri profesor Griepenkerl. Tudi drugi profesorji so vsi bili na moji strani. — Da me je to zelo veselilo, si lahko misliš. Zdaj imam vso pravico do premij in izpričeval i. t. d.

Pa sem tudi priden, ljubi moj, da je kaj! Od jutra do večera sem vedno v šoli in v atelijeju.

Predavanja obiskujem vsak dan, v celem tednu 12 ur. Zato upam, da se tudi letos kaj spravim naprej, če me vse ne goljufa — Bog daj!

Toliko o mojih sedanjih okoliščinah.

Kaj pa delaš Ti v osmi? Kaj počno lanjski osmošolci? Koliko jih je šlo v teologijo, kateri na Dunaj? Jaz tu še na prav nobenega

novinca nisem naletel. S Karlinom¹⁾ sem bil šele enkrat skupaj, odkar je prišel. Pa nisva imela dosti časa govoriti. — Prejšnjo nedeljo sem bil z g. Stritarjem v Tropperjevi kavarni; mnogo sva govorila in se zmenila, da se vsako nedeljo tam snideva. Jaz se na ta način lahko mnogo naučim od njega. — Hčerka mu je umrla; kako to boli in tare moža! Z drugimi Slovenci ne pridem dostikrat v dotiko. Tudi nimam časa.

Zdrav sem še vedno precej — to je moja stara navada! Še mačnice že dolgo nisem imel, ker traja pri meni že zopet celo večnost ta presneti »sapermentszeit«.

Menim, da si se Ti tudi že bolj utrdil; vsaj Karlin mi je pravil, da si čisto dober videti. To me je pač najbolj veselilo, kar mi je on prinesel novic iz domovine.

Torej, da bi bil še bolj zdrav in od dne do dne trdnejši, to Ti želi

ves Tvoj

Juri.

II.

Na Dunaju, dne 24. julija 1875.

Ljubi Ivan!

Prav v naglici in ob kratkem Ti danes poročam, da sem dobil konec našega semestra (v četrtek) Függerjevo akademijsko prvo darilo (Compositionspreis) in sicer za kompozicijo po Schillerjevih verzih iz »Hoje na plavž«: »Der ist besorgt und aufgehoben, der Graf wird seine Diener loben«. ²⁾ Darilo je zlata svetinja, vredna 8 cekinov. Izročil mi jo je sam naučni minister Stremayer. Izkušnjo v anatomiji sem izvrstno napravil, v perspektivi in o slogih malo slabše, vendar še vedno z dobrim redom. — Novic nič, — denarja nič! — Zdrav pa, hvala Bogu! Od doma kaj piši! Zdravstvuj!

Ves Tvoj

Juri.

¹⁾ Karlin Josip, doma iz Stare Loke na Gorenjskem, je bil brez dvoma najbolj talentiran, priden in vzoren izmed tedanjih visokošolcev na Dunaju. Kot dijak je dobil od akademije znanosti ustanovo 1000 gld., da je šel v Egipt študirat tamošnje geološke razmere. Od tedaj smo mu rekli Egiptovski Jožef. Svojo pot na piramide je opisal v Stritarjevem Zvonu 1877. l. (št. 6., str. 90.) Moral se je udeležiti okupacije v Bosni, prišedši nazaj pa je jel korenjak hirati in je umrl na Dunaju dne 31. marcija 1879.

Pisatelj.

²⁾ Original se nahaja v moji lasti.

Ivan Š.

III.

Trst 30. decembra 1875.

Ljubi moj!

Za Boga Te prosim, ne bodi mi hud, da Ti toliko časa nisem pisal. Jaz se sedaj težko pripravim k pisanju; dosti časa nimam in novega Ti nisem vedel kaj pisati. To so vzroki mojega molčanja.

Najprvo Ti voščim veselo novo leto! Da bi Ti dobro šlo, da bi izborno napredoval, in da bi se Ti vse izpolnilo, kar si sam dobrega želiš!

Jaz sem nesrečen, in godi se mi vse drugače nego dobro, kar si lahko misliš. Najbolj me boli, da moram ukazanemarijati in zamujati: to mi je huje, nego biti vojak. Da bi me dali na dopust, nimam nič upanja. V geografski inštitut pridem, pa gotovo šele proti spomladi v maju, prej pa jako težko. Zdaj obiskujem šolo za podčastnike. Tu sedim čeli dan, a učim se jako malo meni koristnega, večidel same vojaške reči, katere mene čisto nič ne zanimajo.

Moja navadna družčina sta Jereb in Dolinar. V tej moji družčini sta večkrat tudi pesnik Cegnar in komponist Heidrich.

Delal nisem dozdej še ničesar, kot za obersta nekaj malenkosti. Pa mislim, da bom že ta mesec nekoliko več utegnil. — Brat Janez mi je enkrat pisal iz Rima in tožil, da je bil bolan, ter da mu denarja manjka. Meni ga tudi! Kako je pa pri Tebi v tej zadevi? Prosim, da mi pišeš, ker zelo sem radoveden, kako se Ti kaj godi na Dunaju.

Pozdravi vse znance in poročaj, kako se imajo.

Kmalu torej kaj piši in nikar ne bodi hud, da sem tako nezoren. Mene samega jezi, pa vendar le odlašam.

Srčen pozdrav in sto poljubov od

Tvojega

zvestega Jurja.

IV.

V Trstu, dne 15. marcija 1877.

Dragi moj!

Dolgo sem zopet odlašal s pisavo, in morebiti Te že moje pismo ne dobi več na Dunaju. — Pa saj Ti nisem imel Bog zna kaj pisati! Godi se mi vedno skoraj enako — samo da mi je čimdalje bolj dolgčas pri tem »koru«. — Zdaj sem polovico dostal, hvala Bogu — še polovico — in prost bom! — Na Dunaj v geografski inštitut ne pojdem, ker bi moral dalje časa služiti in še nekaj mesecev čakati, da bi bil sprejet.

Vdal sem se čisto usodi — kaj pa čem; če človek bolj izbira, slabše je. Kot »führerju« v pisarni ni mi treba toliko trpeti in delati in ne vsakemu frajtarju »habtacht« stati; dovoljenje imam, do enajste ure biti zunaj, in vrhutega sem še »gospod«! — Mein Liebster, was willst Du noch mehr —!

Pa šal zadosti, postal sem res bolj malomaren; kaj bi se gnal, ker vse skupaj nič ne koristil —

Od začetka leta mi je Stritar pisal prav prijazno pisemce, v katerem mi je rekel, da bi želel, ko bi mi bilo moči njegovo »Raj o« ilustrirati. Mene je to od moža, katerega tako visoko čislam, zelo veselilo, a ustreči njegovi želji mi je v sedanjem položaju težko. Poskusim, če pojde, vsaj par skic narediti. —

Brat Janez dela sedaj doma in včasih pošlje kak listič, kar me jako veseli, ker dom ostane vedno le dom!

In Ti? Kako boš kaj hodil na počitnice, kako se boš imel doma, kako si se imel nz Dunaju zadnji čas — vse to mi moraš iz Loke popisati. — Jaz v veliki noči ne pridem na dopust; ne veseli me hoditi, in stane preveč!

Vesele praznike, ljubi Ivan, srčen pozdrav in gorak poljub! Vedno

Tvoj

zvesti Šubic.

Scherzando.

Nocoj pa na prsih slonim ti spet,

in v meni je radost sama!

Nad nama čuvajo straže zvezd,

a luna je garde-dama.

Otroško se smejejo tvoje oči...

— Pa lunica nezaupljiva,

brezskrbno zadremaj! — A ljubec, midva,

midva se skrivaj poljubiva!

Zažugal si mi s prstom in dejal:

Ej ljubica, koketka ti presneta,

morda pa nisem v tvojem srcu sam,

če še za koga družega si vneta?!...

Da, norček ljubi, in brezmejno! — Čuj,

na promenado jemljem dva iz sobe!

Zaljubljena oba, kako! — Lepa? —

Ne vem!... Sta pesnika, ... njih knjigi — brez podobe!

Vida.

Iz dnevnika nadobudnega Dvojkogaja.

Spisal Rado Murnik.

Novega leta dan. Sreda.

o smo si odčestitali, mi je dala mama poljub, nov goldinar in dijaški koledar s tem dnevnikom. Papa je nakupil moji sestri Slavici najlepših stvari za novo leto, meni pa je obljubil nekaj španskega. (?)

Po maši sem doma čepel in prebiral »Slovana«, pa nisem užival nobenih posebno prijetnih občutkov; zakaj vedno iznova sem se spominjal naše puste šole! Porajale so se mi hude slutnje, da moje občevanje s profesorji ne bo obrodilo žlahtnega sadu. Neque enim ignari sumus ante malorum, τὸν πρὶν ζυζῶν.

Ko sem se najedel potic, se mi je duh nekoliko razvedril, in po zgodovinskem redu so mi prihajali na misel rajni ideali lanskega leta: Milka, Anica, Tončka. Kako neumno sem bil zaljubljen!

Obiskov ni bilo ne konca ne kraja. Do ene nobenega miru.

Pri kosilu mi je dal papa nezaupnico, češ, da so mu nastali grdi dvomi, kako se kaj imam v šoli, kadar me izprašujejo. Naš sitni razrednik, profesor Akuzativ, me je namreč zatožil in mu dopoldne rekel v čitalnici, da ne znam najkrajšega latinskega stavka zapisati pravilno.

Na tako obrekovanje je treba previdno molčati.

Zlasti pa me je jezilo, da so mi postavili starši za zgled Slavico, sladko dušico, ki nese vsak repar takoj sladičarju, akotudi jo tolikrat svarim, da ne dobi nikdar moža, če bo imela črne zobe.

Popoldne sem se šel drsat na »Kern«. Tam sem zalotil nov ideal! Živio!

Zvečer je bil gospod Davorin Plečnik k nam povabljen. Po-metal je naši teti Ivanki dvorišče na vse pretege. Ta mož, trgovec, ima dolge brke in kremenit značaj. (Podaril mi je 10 krajcarjev, ko sem mu šel po smodke). Sploh je izvrsten človek, odličen Slovenec, izboren govornik, ima mene hudo rad in razume mnogo o znanstvenih stvareh. Tudi klavir igra. Upam, da se ga teta ne bo branila, saj grofa gotovo ne bo nobenega ponjo. O tej dvojici mi bo, mislim, treba še marsikatero ziniti v teku časa. Kar se tiče mene, imenujem gospoda Pečnika že danes za strica. (Pa ne, da bi kdo kaj slabega mislil zaradi tistih 10 cekinov)!

Ali papa, ta je res lepo izpolnil obljubo, no!

Sram me je, da moram kaj takega zaznamovati med res gestae precej na prvi strani! Toda, ker sem se neomajno odločil, da bom beležil golo resnico, zato ne smem že prvi dan zanemarjati načel; laži in hinavstvo naj ostanejo njim, ki pišejo romane in več nego polovico izpod pazduhe jemljejo za svoje sleparske spise.

Torej: papa mi ni podaril za novo leto čisto ničesar takega, kar bi moglo razveseliti dušo četrtošolca; pač pa mi je pomolil — novo šibo pod nos, predno smo šli spat, in mi razjasnil temni položaj s kratko razlago, rekoč:

»Vidiš, to je in usum Delphini. Le dobro si ga poglej! Zakaj to je tisti slavni španski kontrafagot, ki poje novo mašo!«

2. Četrtek.

Ojej! Šole so se zopet začele.

Odobravati pa moram, da ni nihče izmed gospodov izpraševal za red. Tistih moralnih katalogov danes niso vlačili na svetlo. Tako so na spodoben način pokazali, da še ni iztela zadnja iskrica človeškega čuta v sivem pepelu profesorske duše. Zato jih na glas pohvalim vse skupaj. Izborni! Gaudeamus igitur!

Za jutri se ne bom nič učil nocoj, ker sem še preveč navajen počitnic.

7. Torek.

Sitnosti so že tukaj.

Takoj prvo uro po Sv. treh kraljih me je oštel Akuzativ, ker sem z nogami malo pobrcal po tleh. Zarezal je name, da cesarska kraljeva gimnazija ni konjska kasarna. Vendar me je pogledal nekako hvaležno, ko sem se varčno nasmehnil zarjavelemu dovtipu.

Od devetih do desetih smo pisali matematiko. Pereat! Profesor Iks me je brž premestil na kmete, v zadnjo klop. Pred menoj je sedel spoštovani prijatelj Janez Prepisavček. Z njim sva zla združena na vojsko in se podpirala po bratovsko, oba ene misli in krvi. Žal, da sva se posvetovala preglasno: Iks je kmalu spoznal politiko najine slovenske vzajemnosti, in moj zaveznik je moral odpotovati v daljnje kraje, v puščavo, za katedro.

Škoda! Prepisavček ima sokolje oči in žirafji vrat. Kar čez tri klopi se iztegne, ne da bi se morebiti kaj napenjal; za silo pa prepisuje tudi še iz četrte. Na manšeta ima pol Močnika, zato se mu tudi v samoti ne godi prehudo. Poleg tega je odličen glasbenik; žvižgati zna v dva cepa. Pri nedeljskih mašah vodi dijaško petje v uršulinski cerkvi.

Ob devetih smo se šli doli na dvorišče kepat in smo sovražnika v dveh minutah slavno premagali na vsch krajih. Potem smo se zmenili, da opeharimo pozabljivega profesorja zgodovine, gospoda Notabene, za šest strani ponavljanja. Tudi tukaj smo zmagali. Fino!

Popoldne mi je motil profesor Cirkumfleks mirno življenje z malenkostnimi vprašanji o grških aoristih, ki se zde mojemu duhu nad vse zoprni. Odgovarjal sem le redko, da ga ne bi razžalil, pa še to mu ni bilo po volji. Častiti sosed Nande Klopigula mi je neustrašeno prišepetaval in krušil Cirkumfleksu veselje. Rešil me je preteče trojke. Dobil sem le dvojko: čast in slava Nandetui!

To je letos prva kljuka.

Zgaga me dere, ako pomislim, kako mnogobrojno žlahto bo dobila počasi od davi do drevil!

Ideala pa od nikoder ni! Moja duša se dolgočasi.

14. Torek.

V slovenski uri me je poklical dr. Trojkosip in mi dal »komaj zadostno«. Vsaj Prepisavček trdi, da je dobro videl, ko mi je zapisaval profesor $\frac{5}{6}$. Potem nam je vrnil domače naloge. Pisal sem »skoraj hvalevredno«. To se prileže. Domačim pa le ne smem pokazati zvezka; zakaj papa bi me brž tako za ušesa, da bi videl Benetke, ker ne nosim samih takih redov domov.

Prejeli smo tudi matematično šolsko nalogo. Profesor Iks ima slabo navado, da zapisuje dobre rede prav drobno in majhno, slabe pa tako vilikansko debelo, da se svetijo že oddaleč skozi platnice. Meni je zarisal številko 7 z neznanjskim trebuhom in strašanskim repom.

Korektum grem delat v podstrešje.

Mojemu idealu je ime Mira.

20. Ponedeljek.

O Mira, to je dobro, da ne veš, koliko moram trpeti!

Še vedno sem ves poparjen. Konferenca . . . Tam sede profesorji lepo sami in nas neusmiljeno obsojajo vse vprek, ne da bi se mogli mi kaj braniti. Takim razmeram odločno zabavljam! Grajali so me vsi!

Gospod Akuzativ mi je pa posvetil še pobežno pridigo, rekoč:

»Vi, Dvojkogoj! Vi se preveč zanemarjate. Kaj pa vendar mislite? Od vsch strani moram poslušati zgolj pritožbe zoper vas . . . Povsod mora biti, kjer ga ni treba. Še pet minut ni na miru in nagaja, komur le more. In neprestano otresa dolgi jezik. Za uk mu

ni mar . . . To utegne imeti slabe posledice. Zapomnite si moje besede in pobeljšajte se! Sedite!

To je pač resnica: za odličnjaka nimam prave mere. Kdor pa ni bil nikdar grajan, ta ni pravi dijak. Bog ve, kakšne je uganjal sam modri naš Akuzativ, ko se je potil v kvartil! Najbolj hud sem na Trojkosipa; pa tudi z Iksom ne bođeva pila nikdar bratovščine! Edino profesor veronauka je zvesto potegnul z mano in me morebiti še zagovarjal proti sovražni trumi. Zato ga bom pa pozdravljaj tudi še po maturi, dočim zaradi drugih ne bom kvaril klebuka. V sedmih predmetih me dregajo: »Bolje, bolje!« — osem jih pa imamo.

O — ako to doma zvedo, doma!

Mira, Mira! Kakšne bo potem sviral — kontrafagot!

31. Petek.

Moja krasotica ima rumenkaste lase in zeleno obleko. V šolo hodi k Uršulinkam in je najlepša punčka v Ljubljani.

Danes sem šele videl, kako hudobni so moji mučitelji. Vse tri ure zjutraj so me klicali zaporedoma, pa ne eden me ni vprašal tistega, kar sem znal! Za nameček se je pa še Notabene spoteknil nad mano. Vrezaval sem namreč med njegovo razlago začetno črko ljubljenege imena v klop in si mislil: »Še lepše nego v tem lesu je zarezana Mira v mojem srcu!« Kar je planil profesor name; zastonj sem se branil. Nagio se je še huje raztogotil in me zapisal zaradi nepazljivosti in nedostojnega vedenja v razredni album.

1. februar. Sobota.

Meni se vse tako zdi, da Mira doslej še ni opazila moje vrele ljubezni.

Na ledu sem vendar ves čas okolo nje. Kolikokrat se ji hočem približati! Ali vselej se skesam, ker mi upade pogum.

Drsa se zmeraj sama ali pa s katero prijateljico. To popoldne je dvakrat padla. Žalibog, obakrat sem ji prišel prepozno pomagat. Ko ji je drugič podrsnilo, jo je pobral neki domišljav realec, ki se je potem le nje tiščal do mraka. Kakšne muke je trpelo moje srce! Pokazal sem Kernu hrbet; ko sem se vračal ves žalosten in napol zmrzel domov, mi je bilo tako hudo, da sem malone obupal sredi Trnovskega mostu. Šele na Kongresnem trgu mi je jela lampica upanja brleti nekoliko živahneje — in v Zvezdi, za Radeckega spomenikom, sem prisegel Miri večno zvestobo!

Le škoda, da ljubice ni bilo zraven.

4. Torek.

Teta Ivanka in gospod Plečnik se imata prav dobro. Lahko se smejeta, ko jima ni treba hoditi v šolo! Zalezujem ju kaj pridno. Danes po južini sta igrala štiriročno klavir. Ko je šla mama za trenotek v drugo sobo, sta mislila, da sta sama v salonu, tako tiho sem se bil vtihotapil za veliko ogledalo. Takoj sta zaigrala čisto drugače. On jo je objel okolo vratu in ji naravnal obraz tako, da sta si lahko natanko pomerjala ustnice. Zamudila sta najmanj šest taktov, in še jima ni bilo dovolj. Ravno sta se pripravila, da bi ponavljala to vajo, kar sta začutila, da prihaja mama. Nagloma sta sedela tako spodobno kakor prej. In hitro je vzela Ivanka dolg las z njegovega rokava in zašepetala: »Ti porednež, ti!«

Torej se že tikamo! Zdaj mora vsak čas počiti.

Včeraj je bila zadnja konferenca. Tudi ta top je nabit!

5. Sreda.

Po kosilu sem hitel na led. Komaj sem že čakal.

Polagoma se je zbralo tudi obilo krasnega spola. Med vsemi pa je mojim očem najbolj ugajala lepa Mira. Zlasti me je očarala, ko sva se enkrat skupaj zaletela med množico. Še dolgo časa sem gledal za zeleno obleko in občudoval ljubico oddaleč. Ko sem se tega naveličal, sem začel resno preudarjati, kako bi se ji pridružil na lep način.

Kar ji pade robček iz mufa! Jaz pa kakor divji jelen za njim!

Že ji molim izgubljeno rutico prijazno nasproti, in velik junak se zdim sam sebi. Hipoma pa se mi izpodleti. In pridrsam jo z dragoceno belo zastavico jadrno po hrbtu ravno pred Miro!

Vsa vesela se mi ljubeznivo nasmehne.

Od burne vožnje še vedno počiva na tleh, jo nagovorim navdušeno:

»Dober dan, gospodična!«

»Dober dan!« mi odzdravi. O kako mil je ta glasek in kako rahlo podrhtava! Uboga Mira, gotovo jo zebe! Tudi muf tišči vedno na usta. Jaz pa sedim takole pred njo na ledu in uživam in mislim, da sem v malih nebesih. Fino!

Naposled se skobacam na halifaks, ji radostno podam najdenca in pravim:

»Gospodična, to ste izgubili. Prosim.«

Gotovo je tudi ona židane volje; smeje se neprenehoma, Ko jo to nekoliko mine, me sočutno vpraša:

»Ali ste se morebiti kaj potolkli?«

»Prav nič,« ji odgovorim hvaležno, »temveč popolnoma celemu mi je čast, da se vam, gospodična, tukaj predstavljam: Dragotin Dvojkogoj, tačas gimnazijec.«

»Hvala,« reče ona in se prikloni komaj vidno. Nato pa doda počasi in nekako hladno: »Kateri razred?«

Moško se razkoračim in ji odkritosrčno razodenem: »V četrti prenašam trpljenje učenega življenja. Izvolite, prosim, da se malo podrsava skupaj? Srečnejšega človeka ne bo potem na nobenem ledi!«

Mislim, da sem se izrazil vendar dosti izbrano in dostojno, kakor se spodobi omikancu, in kakor sem slišal primeroma gospoda Plečnika. Kaj pa mi naredi obožavana lepota?

»A — tako?« me zavrne mrzlo. »Hm — z nižjo gimnazijo se nič ne menim. Z Bogom.«

Mira, Mira! Petošolci ne padajo iz oblakov. Le to me tolaži, da ne veš, kako zvesto sem te ljubil že pet tednov. Zdaj pa te moram korenito iz srca iztrgati in te izbrisati s črno gobo večnega pozabljenja iz spomina; namesto prejšnjih rajskih občutkov se kuha v meni grenka osveta!

Zaletim se na drugi konec ledu, kjer se drsa ob vrbah moj spoštovani prijatelj Prepisavček po levi nogi. (Z desno se le poriva, ker ima samo eno drsalko). Kratko mu razložim najnovejši roman in mu obljubim, da mu dam jutri ob desetih pol žemlje, ako mi zdaj naglo pomaga, da pokadiva prevzetni preziralki pol naše razžaljene gimnazije na vso moč pod nos. Prepisavček se ves zamišljen obližne, se zavozi parkrat okoli mene in privzdigne desno nogo vedno višje, dokler ne zakliče: »Hevreka!«

In ko pride oholo punče domov grede mimo naju, ji narediva špalir. Prepisavček pa se ji odkrije in pravi:

»Dovolite, gospodična, da vam čestitava 11. novembra?«

»Enajstega novembra?« se zavzame ona. »Čemu pa?«

»Za veseli god!« odvrne Prepisavček ledeno. »Le povprašajte doma, ako sami ne veste, katerega ptiča posebno slavimo — o Martinovem!«

Tedaj je kar zardela od same jeze!

Aha! Servus, ideal!

7. Petek.

Jutri — dobimo — — izpričevala!

Po šoli sem šel k frizerju in si dal ostriči lase do kože.

O da bi mogel tako narediti tudi z ušesi!

8. Sobota.

Dies irae! Sodnji dan.

Vso noč sem imel hude sanje. Profesorji in tudi naš ravnatelj Ablativus absolutus so pridivjali k meni in se izpremenili v tigre in krokodile. Hotel sem se jim braniti s pipcem, pa ga kar nisem mogel odpreti. Najhujši je bil Iks v podobi požrešnega aligatorja. Naposled se je prelevil v pošastnega zmaja in me nesel po zraku na Grintavec. Tam me je izpraševal matematiko. Rep mu je segal noter do Šiške. Naposled mi je nameravala ta zverina odgrizniti nos, pa sem se — hvala Bogu! — zbudil še o pravem času.

Potem sem oblekel dvoje zimskih hlač.

Ta oklep sem izdatno podebelil s trpežno servijeto, ki sem jo previdno vmes potlačil na kraj, kjer je moja Ahilova peta. Pod tem trojnim pokroviteljstvom upam, da bom lože prenašal brutalne udarce krute usode.

Že v šenklavški cerkvi mi je postajalo vroče. Želel sem, da bi maša trajala večno. Tudi to mi je prišlo na misel, kako bi bilo imenitno, ako bi dobrotljiv tat pokradel izpričevala. Le prekmalu so zapeli cesarsko!

Prišla je ura odločitve. Dobili smo vsak svojo polo.

Toliko da nisem padel po stopnicah, ko sem bral kratko pa uničevalno kritiko svojih nasprotnikov. Tema se mi je delala pred očmi. Zavil sem jo na dvorišče, kjer sem se malo pojokal na samem.

9. Nedelja.

Tri dvojke!

Zaradi matematike in grščine naj že bo, ampak da me je poleg tega pritisnil tudi Akuzativ, to je pa vendar prekisla krivica! Nikdar več se ne bom smejal njegovim dovtipom.

Pred gimnazijo sem našel Prepisavčka; mirno mi je povedal, da je srečno izlezal sredi med Scilo in Karibdo. Nande Klopigula je pogorel v fiziki.

V lokaciji sem predzadnji; zastavo pa nosi za mano Cene Rogovila, Golijat našega razreda. Drugo leto pojde na vojaški nabor. Cene trdi, da izpričevala nimajo nikakršne vrednosti; o da bi tudi papa mislil tako!

Vseh skupaj še nas je ponesrečilo devet.

Na trnjevem potu proti domu sem zvižgal tistole: »Slovan brate ima!« Veselo vem odpiral oči, in ljudje, ki so me srečavali, so gotovo mislili: »Ta fant je pa dobro izdelal, ki jo maha tako ko-

rajžno!« Vendar so se mi začele noge kmalu opletati, ko sem se približal domačim penatom.

Slavica je bila že tu. Ko sem vstopil, jo je papa ravno poljubil in pohvalil. Prinesla je odliko.

»No, kaj pa ti?« se obrne k meni. Oddam mu svojo sodbo in oprezno pogladim svoj oklep. Vse v redu. Nato se začnem jokati.

»Pa kar tri naenkrat!« izpregovori ježno.

Meni lete solze naravnost doli na črevlje, da komaj izustim: »Goljufali so me!«

»Tako, tako!« se zasmije srdito. »Kaj mi pripoveduješ! — In drugod povsod le zadostno. Samo v petju imaš hvalevredno. No, pa precej poskusiva, če imaš res tako talentiran glas. Le čakaj!«

O jerum! O jerior, jeries, jerrime!

On po šibo, jaz pa pod posteljo!

Toda kmalu me je izvelkel za bedro, me stisnil med kolena — in zdaj je sledila s premišljenim poudarkom constructio *αὐτὸς ὁὕτως*...

Med zemljo in nebom viseč, sem bil prisiljen, igrati zoprno vlogo trpeče oblike. Kričal sem, da je letelo skozi ušesa, na tihem sem pa štel. Dvanajst jih je bilo. Papa je kazal čimdalje več vaje in spretnosti. In zadnja je bila res tako gorka, da mi ni pomagala vsa trojna zaveza nič! Mama in Slavica sta zame prosili, da me je prej izpustil. Mojega šlema ni zalotil; sicer bi bil še vse drugačen jok in škripanje z zobmi. Naposled mi je dal poljubiti (!) palico in mi obljubil: »Dalje prihodnjič!«

Teta Ivanka se je zaročila z gospodom Plečnikom. Ta mož je res olikan: šole niti v misel ne vzame nikdar. Prosil ga bom, da s svojim izrednim govorniškim darom prepreči objubijem — danjuni natisk.

Iz boja.

Hej, to je bitev vam besnela,
grmenje hrulo je topov.
Ta bitev je očini vzela
junaških sto in sto sinov...

Vojak visokorasel, zoren
ima na prsih križec zlat.
Prejel ga je za trud naporen,
ker hraber bil je vsakikrat.

Veseli hiti zdaj h koči mali,
pritisnit mater na srce. —
— Da včeraj so jo pokopali,
od svojcev tožno vest izve.

Vojanov.

Književne novosti.

Tavčarjeve povesti. Tiskarna Ig. pl. Kleinmayra in Fed. Bambergja je poslala za Božič četrti zvezek dr. Tavčarjevih povesti v svet.

Ta zvezek obsega štiri pripovedne proizvode pisateljeve in sicer v sledečem sporedu: I. Tiberius Pannonicus, II. Kuzovci, III. Vita vitae meae in IV. V Zali.

Kakor pri vseh povestih Tavčarjevih, tako se divimo tudi pri ravnokar naštetih blesteči dikciji pisateljevi, njegovi razkošni domišljiji in občudovanja vredni tehniki pa pesniškemu poletu njegove pisave...

V »Tiberiju Panoniku« nas je prestavil pisatelj na starorimska tla. Par krepkih stavkov, nekoliko karakterističnih potez, in v duhu se nahajamo v starem Rimu!... Ono dogodenco izza Neronovega vladanja nam pripoveduje v tako smelem tonu, da bi človek res mislil, da se je zgodilo vse tako in nič drugače. In naj se protivi naše prepričanje še tako temu, da bi bil kolorit, ki nam ga kaže pisatelj, pristen, da bi bilo to res starorimsko življenje, ki nam ga opisuje — voljno se vdajemo njegovemu izrednemu pripovednemu talentu in kakor hipnotizirani mu sledimo, kamorkoli hoče! Dejanje se razvija dramatično, in če si začel čitati, ne odložiš knjige poprej, dokler povesti nisi prečital do kraja. Jako nežno in prisrčno nam je opisal pisatelj v tej povesti zlasti razmerje med naslovnim junakom in Evlalijo. Partija, kjer Tiberius P. opisuje svoji ljubici svojo domovino, je čisto lirsko-poetična.

»Kuzovci« so nekaki rokovnjači ali tihotapci, kakršni so se nahajali baje še pred kakim polstoletjem v Poljanski dolini. V vseh takih povestih igra navadno ljubezen med poveljnikom zločinske družbe in kakim nedolžnim ženskim bitjem poglobitno ulogo. Tudi načelnik Kuzovcev ljubi, a pisatelj se je znal s finim čutom izogniti vsej osladi in se dotika te ljubezni, dasi postane usodna za glavnega junaka, le mimogredé. Vidi se, da je šlo pisatelju v prvi vrsti za to, da nam z živimi bojami naslika življenje one tatinske družbe, in to se mu je posrečilo res mojstrsko. Kar vidimo jih te Kuzovce, kako sede v Premetačevi gostilnici ter snujejo svoje zločinske načrte, ali pa kako tiče drug poleg drugega tam gori v svoji koči ter zajemajo iz mogočnih skled. Vsekakor je »milieu« v tej povesti izvrstno pogojen...

Zgodovinska podoba »Vita vitae meae« spominja nekoliko na »Grajškega pisarja«, ki je izšel v tretjem zvezku. Saj se godita obe povesti v istem kraju in menda ob istem času! Baš tiste povesti Tavčarjeve, ki posegajo v čase verskih bojov, prijajo meni najbolj, deloma zato, ker razgrinja v njih pisatelj del domače zgodovine pred nami, deloma pa, ker se pisatelj morda nikjer ni povzpел do tolike objektivnosti kakor baš v teh povestih. Nobenega mesta ga ni, kjer bi se moglo reči, tu se razgreva za luteranstvo, tu za katoličanstvo. Samo strastne, zaslepljene in fanatizirane ljudi vidi pred seboj, in njegov edini namen je, pokazati nam jih take, kakršni so. In morda pisatelj tudi resnice ni nikjer tako zadel kakor tukaj. Da bi bili ljudje v tedanjih časih tako govorili, kakor govore v Tavčarjevih povestih, o tem sicer dvojim, tudi vedli se

morda niso povsem tako, a da je bilo njih versko naziranje in zlasti njih duševno stanje tako, kakor nam ga slika pisatelj, to se mi zdi povsem verjetno.

Od kake strani bi morda očitali dr. Tavčarju baš radi teh povesti verski indiferentizem, a prava umetnost ima pač še višje namene, nego razgrevati se za načela!...

Tavčar pa se tudi kaj rad pogreza v tiste čase, ko so hruli po naših tleh verski boji. To spričuje jasno tudi skupina povesti, ki je bila tiskana pod naslovom »V Zali« prvokrat v Zvonu leta 1894. I tu se godi prva povest v lutrskih časih. Morda ga ni nobenega leposlovnega spisa Tavčarjevega, ki bi bil tako značilen zanj, nego so povesti, ki so združene pod omenjenim naslovom. Tu nam je pisatelj prav ad oculos demonstriral, kako deluje njegov duh.

Vrhu Zale je, s puško v roki, prežec na divjega petelina. Milieu je poetičen, da si bolj poetičnega misliti ne moreš. Sredi deviške narave, v svežem zraku, v senčnem gozdu! Ta okolica mu vzbuja poetične občutke. Vse vidi, vse sliši. Sedanjost ga obdaja, in zaveda se je popolnoma. A hkratu mu poleti duh za tristo let nazaj, hkratu se mu vzbudi misel: »Kako je bilo tu nekdaj?« In zdaj mu vstaja podoba za podobo, slika za sliko pred očmi. Snuje se mu kar samo od sebe v glavi, in v tem, ko bi kdo drugi grizel pero, ko bi se zvijal in mučil pri mizi, gleda on mirno v svet, in povest iz davno minolih časov je gotova, prej nego je sam pričakoval...

Seveda, ko bi je pisati ne bilo treba, bi bila še vse lepša, nego je!... Koliko misli se pogubi, koliko čutov oslabi v tem, ko pomakamo pero v črnilo...

Tukaj se vidi prav jasno namen pisateljev, pokazati nam vzporedno sedanjost in preteklost. Da pa pridejo za gospodom Andrejem še trije pripovedovalci na vrsto, se mi zdi preveč. Govoril naj bi bil ali Jernač ali šepasti Tinče ali pa žalostni Miha, torej eden sam, druga dva pa naj bi bila prihranila svojo povest za kako drugo priliko. —

Ko je bil Zola tako odkritosrčen, da je naravnost priznal, da nima ni trohice domišljije in da si ne more predstavljati najmanjše stvari, ako si je ni prej ogledal, so prišli oni pisatelji, ki so se odlikovali po živahni domišljiji, naravnost na slab glas.

Kako smešno!

Domišljija je naravni dar, ki ga gre ravno tako malo prezirati in zame-tavati kakor vse druge naravne dари!...

Ne rečem, da ni Tavčarja zanesla prebujna domišljija večkrat preko onih mej, katerih bi se bil moral držati kot umetnik. »Ne quid nimis!« velja v umetnosti bolj, nego kjerkoli. Prava mera v vsakem oziru, to je pravilo, katerega estetika nikdar ne bo smela zavreči, in kateremu se bodo morali prilagoditi tudi naši dekadentje!

Brzdati domišljijo, ni lahko, in baš tu tiči morda vzrok, da nahajamo med romantiki, ki so se tako burno, tako razuzdano vdajali svoji domišljiji, tako malo dovršenih umetnikov. Tu pa imamo tudi pojasnilo za to, da se romantiki tako radi pogrezajo v temo preteklosti ali pa tudi v meglo prihodnosti. Sedanjost jih preveč ovira v poletu njih misli in v pojavljanju njih bogato razvitega čuvstvovanja. Le ondi, kjer jim pogled ne obtiči vsak hip na kakem predmetu, kjer jim na ušesa ne zvane vedno znani glasovi, se počutijo romantiki dobro, torej v preteklosti ali prihodnosti...

A zakaj se je bil dvignil drugod tak vibar zoper romantiko v slovstvu? V čem se pravzaprav razločuje romantika od realizma?

Romantikom je poglavitna stvar lastni »jaz«. Romantiki pogrezajo radi ves svet v sebe ter ga podajajo potem prestvarjenega, idealiziranega v svojih umotvorih. Romantikom ni realni svet nič, njim velja samo intuicija.

Jedro realizma zasledimo najlaglje, ako pomislimo, kaj umeva Zola pod umetnostjo. Njemu ni umotvor nič drugega, nego kos narave, kakor jo je videl umetnik s svojim temperamentom. Seveda sili Zola na to, da naj se temperament potisne čimbolj v ozadje, in da naj gleda umetnik kolikor mogoče z objektivnim, nepristranskim očesom svet. A zanimivo je gotovo, da celo Zola priznava, da igra temperament pri vsakem umetniku neko ulogo. Iz tega pa sledi dalje, da je razloček med romantiko in realizmom bolj kvantitativen, nego kvalitativen!...

Svoje misli, svoje prepričanje zna Tavčar še pritajiti, kakor sem omenil gori, govoreč o njegovih povestih iz reformacijske dobe; svojega temperamenta pa ne zataji nikdar! Po žilah vseh Tavčarjevih junakov plove njegova lastna vroča kri, in naj se imenuje junak Tiberius Pannonicus ali Ivan Solnce ali kako drugače!

A pri Tavčarju je še nekaj drugega! Po mojem mnenju je Tavčar lirik skozinskož, in ko bi danes ali jutri prejel debelo knjigo z napisom: »Lirske poezije dr. Ivana Tavčarja«, bi se jaz temu čisto nič ne čudil, pač pa mi je nerešena zagonetka, da se dr. Tavčar nikdar ni bavil s poezijo. Da je Jurčič pustil verze, mi je umevno, kajti on je bil v resnici samo epik.

Nekaj ne bo smel zamolčati, kdor bo pisal kdaj kaj več o Tavčarjevih povestih.

V inozemskem, zlasti nemškem slovstvu sta romantika in nazadnjaštvo skoraj identna pojma. Pri Tavčarju pa zama izišče nazadnjaštva; nasprotno, v svojih nazorih je naprednjak skozinskož!

To je poteza v romantiškem značaju Tavčarjevem, katere ne bo prezreti!

Vse napredovanje v slovstvu, kakor drugje, je podobno dviganju in padanju valov... Ekstrem sledi ekstremu; tu val, tam globina, a v nedogledni daljavi se leskeče v prijetnem svitu mirna vodna gladina... In naj se vzpenja val še tako kvišku, in naj zije poleg njega še tako globoko žrelo, val je v zvezi z valom!...

Kakor vlada med Kersnikom in poznejšimi našimi realisti duševno sorodstvo, tako vlada neko sorodstvo med Tavčarjevimi spisi in spisi naših dekadentov (Cankar), naj se ti že tega zavedajo ali ne!

IV. zvezek Tavčarjevih povesti je dično božično darilo, ki bi moralo ležati na mizi vsakega rodoljuba. Pa seveda, tudi čitati bi morali te povesti v vsaki slovenski hiši.

Dostavek uredništva. To kratko poročilo o IV. zvezku zadoščaj za sedaj. Pričakujemo še vsaj eden zvezek. A kadar izidejo vsi spisi našega znamenitega pisatelja, takrat bo treba obširne studije o slovenskem novelistu Tavčarju. Tako krepko izražena pesniška individualnost, kakršen je on, to brez dvoma zasluži. —

»Slovanska« in »Salonska knjižnica«. Snopič 89.—90. »Slovanske knjižnice« in II. zvezek »Salonske knjižnice«, ki ju je pred kratkim časom izdal podjetni založnik Andrej Gabršček v Gorici, me posebno zanimata, in prebral sem ju z resničnim veseljem.

Ta dvojnati snopič »Slovanske knjižnice« prinaša »Rokovnjače«, narodno igro v petih dejanjih, ki jo je spisal po znanem Jurčičevem-Kersnikovem romanu Fran Govékar, a v drugem zvezku »Salonske knjižnice« je natisnjena slavna žaloigra Williama Shakespearja: »Hamlet, kraljevič danski«, katere prevod je preskrbel Ivan Cankar.

Ko se je osnovalo pred leti v Ljubljani »Dramatično društvo«, je začelo izdajati »Slovensko Talijo«, ki je prinašala daljše in krajše igre večje ali manjše literarne vrednosti. Obilica zvezkov »Slovenske Talije« je danes razširjena po vsej slovenski zemlji, zlasti po onih mnogih krajih, kjer so prejšnje čase navdušenejšje in požrtvovalnejše nego danes na diletantskih odrih uprizarjali igre, budili z njimi narodno zavest in zbujali med občinstvom zanimanje in ljubezen do dramatiške umetnosti, ki je ležala takrat pri nas še v povojih. Da čujemo danes, ko imamo v Ljubljani tako lepo dramo in opero, ko toliko pišemo in govorimo o gledališču, o njega pomenu in važnosti, ko je to naše gledališče, ki naj bi bilo vsem enako drago in sveto, celo preporno jabolko naših političkih strank, da čujemo torej danes tako ubogo malo, kako z veseljem igrajo lepe naše diletantke in gosposki naši diletantje na čitalniških odrih večje ali manjše igre, mora biti vendar kje vzrok tej zaspanosti in nebržnosti.

Ker nočem zvrčati krivde niti na tega niti na onega, si mislim, da nimajo naši ljudje kaj igrati. Ves repertoar naših izvenljubljskih odrov je že docela izčrpan, odkar je ustavilo »Dramatično društvo« izdajanje »Slovenske Talije«. Zadnja leta je sicer tiskalo besedila raznim operam, ki pa po mojih mislih nimajo vrednosti za tistega, ki mu ni dana ugodna prilika, da bi šel tudi poslušat opero. Saj imajo običajno libreta ta podedovani greh, da so slaba in sama na sebi brez vrednosti. Dobro bi sicer bilo, da imamo tudi sedaj pri opernih predstavah besedilo v roki. Tiskati bi ga bilo na slabši papir in ga razpečavati za majhne novce, in ljudje bi ga kupovali. —

Bilo bi torej umestno, da priredi novejšje in lahko izvedljive igre, ki jih ima v svoji knjižnici, »Dramatično društvo« za tisk, da tako omogoči pospeševanje dramatiške umetnosti in intenzivnejšo gojitev dramskih predstav po mnogih naših čitalniških odrih. Pa kaj mislite, da si ne upajo igrati navdušeni naši rodoljubi po kmetih tudi večjih iger? Ali niso igrali že v Novem mestu »Požigalčeve hčere« in »Loovodske sirote«, v Mokronogu »Revčka Andrejčka« in »Materinega blagoslova« in drugod Bog znaj kaj še vse? Samo treba je dati našim dramatiškim diletantom-umetnikom kaj v roke, in igrali bodo, da bo kaj!

In potem jih bo vleкло tudi v Ljubljano, in naše gledališče jim bo učilišče.

Naši igralci in naše igralki bi šli tuintam gostovat po slovenski zemlji, bi razvneli s svojim lepim, včasih izbornim igranjem občinstvo in mu zbujali in krepili zanimanje do gledališča sploh in do ljubljanskega gledališča posebe. Med gledališkimi počitnicami bi se pa odpravilo vse dramsko osebje na umetniško potovanje po slovenski zemlji, in tako gostovanje bi imelo obilo lepih in trajnih uspehov... Če se včasih vgnezdijo tuintam nemške potovalne družbe in more z neslanimi burkami slovensko občinstvo, bi bilo po takih krajih pač mesta tudi našim igralcem in igralkam!

Pa to ni stvar, da bi o njej zdaj razpravljali. Omenil sem jo le mimogrede.

Hvaležni moramo torej biti g. Gabrščeku, da nam je natisnil dramatizovane »Rokovnjače«, ki so imeli lanijsko sezono na našem odru najlepši uspeh.

* * *

Dramatizovati ni lahka stvar. Pisatelj novele ali romana ima široke meje — dejal bi — meje brez mej, kjer se razvija ali ustvarja njegov duh. Dogodke opisuje na dolgo in široko, opisuje njih vzroke, vplive in posledice; opis in popis mu pomagata k popolni karakterizaciji delujočih oseb, z opisom in popisom odpre bralcu pogled v okoliščine in odnošaje — skratka: pripomočkov ima obilo, da udari svojemu delu misleči pisatelj z zadnjo besedo pečat popolnosti, in da stoji bralcu potem, ko zapre knjigo, jasno in umljivo pred dušo vse ono življenje, ki ga je dahnili pisatelj na papir . . .

A dramatizator je siromak, in njegovo delo ni hvaležno! Kadar gledamo uprizorjeno dramatizovano igro, nam ne pride na um, koliko truda je stalo onega, ki se je lotil dramatizovanja kateregakoli pripovednega spisa, preden je obsežno delo — kakor je to v našem slučaju — preštudiral vsestranski, da ga je predelal in prekrojil tako, da mu precej s prvo uprizoritvijo ne odbije zadnja ura življenja na gledaliških deskah.

Dramatizovati je pa le one romane, v katerih je zakipela pisateljeva pripovedna muza do dramatiških prizorov in afektov. A vzporediti samo te v poglavni vrsti drugega za drugim, pomeni toliko, kakor otrebiti rožni grm nepotrebnih izrastkov ter mu porezati liste in veje, da ostane samo deblo, in da se usujejo cvetovi po tleh . . .

Dramatizatorju je treba iz lastne moči ustvariti tesno vez, ki družji posamezne prizore, vzete iz romana, v popolno celoto. O čemer govori knjiga, temu mora dati dramatizator mesa in krvi, da stoji živo pred nami na deskah, ki pomenijo življenje.

Vse to omenjam zato, da mi je lažje poudarjati vrline »Rokovnjačev«, kakršne je napisal po romanu Govékar in jih sedaj izdal v Gabrščekovi »Slovanski knjižnici«. Ti so mnogo boljši, nego so bili lanijsko leto tisti, ki so jih igrali. Takrat sem čutil nekako naglico, s katero je vzporedil v dramo Govekar prizore, ki vpijejo v romanu po odru. Ko sem prebral knjigo, sem se prepričal, da je prirejal Govékar »Rokovnjače« za tisk s premislekom in preudarkom. V bistvu ni igre nič izpremenil (kar bi ji bilo tudi kvarno), nego vglobil se je v posameznosti in jim dal znak važnosti in veljavnosti. V tem je ravnal samosvoje, kakor mora dramatizator, ki resno misli pri svojem delu. Glavna skrb mu je bila, da je podaljšal življenje najoriginalnejši, po nje besedi in prirodnem vedenju najzanimivejši osebi v romanu in drami — temu pristnemu slovenskemu kmetiškem rogoviležu, pretepaču in pijancu — Blažu Mozolu.

Kakor so »Rokovnjači« v celoti kos žalostne zgodovine one »Sturm- und Drangperiode« kranjskega kmeta, ko se mu je zajedlo zavrato, ubojstvo in nasilstvo v kri, tako so nam znak talenta, organizacije in neustrašenosti slovenskega kmeta, tako je zlasti Blaž Mozol najvernejša slika našega moža, ki ga je vzgojila priroda sama, ki je živel in deloval po intencijah prirojenih lastnosti, do katerih ni posegla preustvarjajoča roka omikane družbe in vplivne knjige. . . In če ne zavoljo ničesar drugega, je ravno zaradi Blaža Mozola odobrati to Govékarjevo delo in posebe še podaljšek Mozolovega življenja, saj nismo še nikdar videli na slovenskem odru tako nepokvarjene in natančne podobe peščatega kmeta-junaka, tu mislim po brezobzirnem občevanju in nekaki otroškomoški naivnosti odlikujočega se junaka.

Iz istega vzroka je menda Govékar podaljšal tudi drugi del drugega dejanja. Docela drugo lice je dal četrtemu dejanju, ki obsega v prvem delu Mozolovo tragiško smrt, v drugem maščevanje Nandetovo.

O ostalem mi ne kaže govoriti, ker je že gledališki kritik »Zvonov« pisal lanjsko sezono obširneje o »Rokovnjačih« . . .

Skratka: Dramatizatorju sta odprta dva pota: ali vzame iz romana samo jedro in ga uporabi v drami popolnoma po svoje, ali pa napiše dramo, ki se samo naslanja na roman. Govékar je ubral drugi pot, to pa iz pietete do Jurčiča in Kersnika. Tisti, ki poznajo roman — in menda jih ni mnogo, ki bi ga ne! — bodo brali in gledali dramatizovane »Rokovnjače« z isto naslodo.

Knjiga je okusno tiskana. Na naslovni strani je slika g. Antona Verovškega v ulogi Blaža Mozola, katerega je igral z mojstrsko realitiko. Če bi igrali »Rokovnjače« na kateremkoli odru — slovenskem ali hrvaškem — bi bil pravi tolmač Mozolov edino g. Verovšek.

* * *

Seveda je najbolje, da se prevajajo tako sloveča dela, kakor je »Hamlet«, iz originala, iz jezika, v katerem so bila pisana. Že tako je težko, prevod spraviti popolnoma v skladje z originalom, toliko bolj je nedostaten prevod prevoda. Da ni prevajanje resnih in globokih del malenkostno in postransko delo, znači že to, da so slavna dela prevajali znameniti možje z isto skrbnostjo — morda še z večjo — kakor bi pisali kaj svojega.

Tudi Cankar ni prevel »Hamleta« iz originala, nego iz nemškega prevoda, ali iz Schleglovega-Tickovega ali iz katerega drugega, tega ne vem. In škoda je, da ni imel pred sabo »Hamleta« v izvirnem jeziku . . . Ali od vsakega ne moremo zahtevati vsega! Bodimo zadovoljni, da imamo sploh »Hamleta« — to je vsekakor naši književnosti na čast in našemu odru v hasek. Kadar ga bomo videli na odru, takrat bo lažje in priličnejše govoriti komurkoli o »Hamletu« kot takem.

Ko sem prebral knjigo, sem dobil vtisk, da je spisal prevod Cankar hitro, tako na vmes, ko se mu ni ljubilo pisati kaj drugega. Če bi hotel biti siten in natančen, bi navedel lahko primere o neenakosti naglasov, oblik, česar pa se je moral Cankar posluževati zavoljo verzov, v katerih je izvečine spisan »Hamlet«. Sploh pa moram priznati, da je prevod lep, da, mestoma celo krasen, da je poln izbranih, vendar mnogoličnih besed, in kdor ume ves prevod, ta je dobro večš slovenščini, torej jo ima v popolni oblasti tudi prevajalec.

Da se prepričajo bralci sami, koliko soglaša Cankarjev prevod z nemškim prevodom, navajam tu del znamenitega Hamletovega monologa v tretjem dejanju v nemškem in slovenskem jeziku:

Sein oder Nichtsein, das ist hier die Frage:
Ob's edler im Gemüt, die Pfeil und Schleudern
Des wütenden Geschicks erdulden, oder
Sich waffnend gegen eine See von Plagen,
Durch Widerstand sie enden. Sterben — schlafen —
Nichts weiter! — und zu wissen, dass ein Schlaf
Das Herzweh und die tausend Stöße endet,
Die unsers Fleisches Erbtheil — s' ist ein Ziel
Aufs innigste zu wünschen. Sterben — schlafen —

Schlafen! Vielleicht auch träumen! — Ja, da liegt's:
Was in dem Schlaf für Träume kommen mögen,
Wenn wir den Drang des Ird'schen abgeschüttelt,
Das zwingt uns still zu stehn. Das ist die Rücksicht,
Die Elend läßt zu hohen Jahren kommen.

Slovenski prevod pa slove:

Biti — ne biti? — to je zdaj vprašanje: —
In kaj je plemeniteje: — trpeti
Puščice vse in kopja zle usode,
Ali se orožiti proti morju
Nadlog ter jih uničiti z uporom?
Umreti — spati — in nič drugega!
Nadejati se, da končá nam spanje
To srčno bol in tisoč teh udarcev,
Ki dédina so našega mesá —
To bil bi smoter, vreden hrepenenja.
Umreti — spati —
Dá, spati! Morda tudi sanjati! —
Ha, tu je voz! To premišljevanje,
Kakóve sanje pridejo nam v spanju,
Ko smrtnega odresemo se trupla —
To zadržuje nas! In to je vzrok,
Da réve naše stárajó se mirno.

Tudi tej knjigi je dala Gabrščekova tiskarnica prikupno zunanje lice, a mnogo lepše je njeno notranje bogastvo. *E. Gangl.*

Gledališke igre, spisal A. L. Bistriški. Prvi snopič »Gledaliških iger«, katere zalaga gospod pisatelj sam, a tiska J. Krajec v Novem mestu, obsega veselo igro v enem dejanju: »Lokavi snubač«.

Pišoč to igrico, je imel gospod pisatelj pred očmi brez dvojbe kak manjši gledališki oder, kakršni se nahajajo po čitalnicah na deželi. Kakemu manj izbirčnemu občinstvu bi utegnil ta dramski proizvod tudi prav ugajati, ne morem pa si misliti, da bi uspel na kakem večjem odru in pred občinstvom, ki je razvajeno in ki s kritičnim očesom motri, kar se godi pred njim.

Dejanje igrice je sicer možno, ali precej neverjetno.

Jakob Gornik, župan v neki večji vasi na Slovenskem, pričakuje novega okrajnega glavarja. Napovedal se mu je, da pride pregledat občinski urad. Prav ta dan pa pričakuje njegova hči Minka svojega ženina iz Ljubljane. Mati Marjeta je na strani hčere, oče pa noče nič slišati o snubcu iz mesta. Izbrati hoče svoji hčeri moža sam in sicer poštenega, pametnega, priprostega moža, kakor pravi on.

Jakob gre z dvema občinskima svetovalcema glavarju nasproti, v tem pa pride Ivan. Mati in hči mu povesta, da je dospel o zelo neprilicnem času. Skriti se mora v stranski sobi za toliko časa, da odide spet pričakovani glavar. Če se izteče vse povoljno, bo oče morda boljše volje in se bo manj ustavljal njegovi snubitvi. Ivan se vda in stopi v stransko sobo, mati in hči pa se gresta pripravljat za glavarjev sprejem.

Ivan ne strpi dolgo v »luknji«, kakor nazivlje ne posebno dovtipno on odkazano mu sobico. Dolgočasno mu je, in vrne se v večjo sobo oziroma na

oder. Ondi stika po županovi mizi. Župan se vrne z obema svetovalcema. Zgrešili so namreč glavarja, in župan se zdaj jezi na ženo in hčerko, češ, da sta onidve zakrivili s svojim pripovedovanjem o Ivanu, da je šel prepozno glavarju nasproti. Ivan pa se hkrati odloči, da se ne skriva več, ampak da ostane na svojem mestu, in naj se zgodi, kar hoče. Župan in svetovalca, ko ga zagledajo, mislijo, da je on glavar, ki je prišel nemara po neki drugi poti in ki pregleduje zdaj že uradne stvari. Ivan, zapazivši zmoto, jo hoče izkoristiti. Dela se, kakor bi bil res glavar. Pa ne da bi se vršilo pregledovanje urada, se prične takoj pojedina, katero je bil velel napraviti župan za glavarja. Razna vprašanja županova in svetovalcev spravijo dozdevnega glavarja v nemalo zadrego. Na nekatera odgovarja tako nerodno, da začne eden svetovalec zmajevati z glavo. Toda oče župan je ves srečen, in ko glavar poprosi naposled za roko njegove hčerke, se mu to niti posebno čudno ne zdi, in pripravljen je, dati mu jo, ako-ravno je malo prej naglašal, da hoče hčeri dobiti priprostega moža. Kakor nalašč se zgodi pri županu popoten godec. Zagosti mora, in prične se rajanje, ko vstopi — pravi glavar. A ta glavar je znanec in prijatelj Ivanov, in z njegovim posredovanjem se konča stvar po želji zaljubljenec.

Sujet igrice je torej domač, zajet iz priprostega kmetiškega življenja. A že iz vsebine posname vsakdo lahko, da je v igrici marsikaj neverjetnega.

Sicer pa ni bilo težko, izogniti se temu in onemu nedostatku.

Da naznani Ivan Minki svoj prihod s pismom, katero dobi le malo prej, preden dospe sam, je smešno. Saj bi bil hlapec lahko pozabil, izročiti ji ga prej! Čudno se zdi človeku, da mati pozna izvoljenca svoje hčere, oče pa ne. To bi se bilo moralo pojasniti! Premalo utemeljen je sklep Ivanov, da se pokaže županu in da prevzame ulogo glavarja. To je malce kočljiva stvar, za katero se kdo ne odloči kar tako! Namesto da spozna Ivan v zadnjem prizoru v glavarju svojega prijatelja, naj bi vedel že naprej, da je ondotni glavar njegov znanec in prijatelj, in baš to naj bi ga navdalo s pogumom ter ga napotilo, da se izda za glavarja, ker se mu od prijatelja, tudi če pride, ni bati kdo ve kake zamere, pa tudi nikakih sitnosti ne. Tako pa se nam zdi naravnost čudno, da Ivan o svojem prijatelju niti ne ve ne, da je okrajni glavar, in tisto prijateljstvo, ki pride na dan šele v odločilnem trenutku, učinkuje kakor pravi pravcati »deus ex machina«.

Da se začne pojedina takoj po zajtrku — kajti župan zajtrkuje, preden gre glavarju nasproti — je tudi neverjetno. Čas dejanja naj bi se bil preložil bolj proti poldnevu! Najbolj nam vzbuja dvojbe pa lahkovernost županova, katera je vzrok, da se takoj zaveruje v misel, da ima res glavarja pred seboj, in pa naivnost njegova, s katero sprejme ponudbo glavarjevo, ko hoče postati njegov zet. Tako bedastih županov pri nas menda vendar nimamo, in da bi se zdelo početje županovo vsaj nekoliko verjetno, bi ga moral imeti vsaj precej »pod kapo«, ali pa bi moral biti povsem drug značaj, nego se nam sicer kaže.

In tako je v igrici še semintja kaj, kar bi si želel jaz malo drugače.

Gospodu pisatelju se bodo zdele te opazke morda malenkostne, a jaz mislim, da naj daje pisatelj čitatelju oziroma gledalcu kolikor mogoče malo prilike, da vzklika: »Kako pa to?«

Da se je gospod pisatelj oziral na manjše odre, se mi zdi posebno hvalevredno. Tudi na deželi naj poganjajo kali naše dramatične umetnosti! Da,

jaz bi mlajšim močem, ki se hočejo poskušati na dramatiškem polju, naravnost svetoval, da bi pričele tudi tako. Pozabiti ne smemo nikdar, »da iz malega zraste veliko!« Gradi se od spodaj gori, ne nasprotno!

Z zanimanjem pričakujemo nadaljnih zvezkov »Gledaliških iger«. Da jih zalaga gospod pisatelj sam, kaže veliko požrtvovalnost, in prav od srca želimo, da bi gospodu pisatelju njegovo podjetje ne prineslo razen truda še gmotne izgube. —

Priporočamo torej našemu občinstvu, da pridno sega po prvem snopiču, ki stane samo 25 novčičev. Z.

Sin. Rodbinska drama v 4 dejanjih. Spisal Engelbert Gangl. »Slovenske knjižnice« snopiči 91.—92.—93. V Gorici. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabršček. 1899. V lanjski gledališki sezoni se je konec decembra izvrstno predstavljala na slovenskem odru prvokrat izvirna drama, ki je vzbudila v slovenskih literarnih krogih največje zanimanje in — takoj tu bodi pripomnjeno — tudi najlepše priznanje. Z dramo »Sin« se je predstavil našemu občinstvu gospod Engelbert Gangl kot dramski pisatelj nenadejano temperamentnega peresa. Gangl je užival dotlej ugled melanholskega lirika, od tega do dramatika pa je velikanski korak. Pisatelj more ustvarjati dobre novele in najnežnejše erotične pesmi, tudi izvrsten baladnik more biti, toda drame, ki bi ustrezala strogim zahtevam gledališke tehnike ter podajala resnično dramatiško žive prizore ter značaje z valovito krvjo, take drame tudi marsikak lirski ali epski prvak ne more napisati. — Gangl pa je zadel takoj s prvim strelom v črno. Njegova drama »Sin« nadkriljuje daleko vsa dosedanja izvirna dramska dela, in ako ni bil finančni uspeh predstave 20. decembra 1898. l. tako lep, kakor je bil njen literarni, ni to Ganglova krivda. Da se naši dramatik ne lotevajo sujetov à la »Troje parov črevljev«, je zanje in za gledališko blagajnico nedvomno jako nepraktično, toda — ob vsej svoji skromnosti in ob vsem spoštovanju gledališke publike se usojam to povedati na vsa usta — vsekakor častno. Gangl si je postavil jako težko, tudi največjega genija vredno nalogo in lotil se je je z največjo resnobo, z vsemi svojimi duševnimi močmi. Res je, da te svoje naloge ni rešil, kakor bi jo rešil n. pr. Ibsen ali D'Annunzio, toda obdelal jo je tako, da mu ni možno ničesar očitati ter da ima sladko zavest, da je porabil svoj talent docela in pošteno. »Sin« je pristen, neafektiran izraz Ganglove muze, ter sanjave, mračne, tugepolne, obupne, a čiste deve; »Sin« nosi vse znake Ganglovega izvirnega talenta, zategadelj pa more poštena kritika izreči »Sinovemu« očetu le svoje priznanje. V umetnosti ni absolutnega merila, ne apriorskih zakonov v umetnosti mora priznati kritik individualizmu in subjektivizmu prvo in glavno besedo. »Sin« more biti torej le tak, kakršen je, ali pa bi ga ne pisal — Gangl. »Ljubljanski Zvon« je pisal v 2. zvezku lanjskega letnika obširno in temeljito o »Sinu«; takisto je povedal kritik v »Slov. Narodu« (štev. 293) z dne 22. decembra 1898. l. svoje objektivno mnenje o tem Ganglovem dramskem prvencu, — odvezani smo torej dolžnosti, razpravljati zopet obširnejše o tej drami. Omenjamo le to, da je avtor v natisnjem »Sinu« pač opilil nekatere malenkostne oglatosti, da je ogladil tuintam dialog, izboljšal završetek I. in III. dejanja ter nekoliko predelal IV. dejanje. Bistveno pa je »Sin« neizpremenjen tak, kakršen je lani navdušil slovensko gledališko občinstvo in slovensko literarno kritiko. Ker se bode predstavljal »Sin« v sedanji obliki itak iznova še v letošnji sezoni, bode takrat dana nova prilika, izpregovoriti kaj več o nekaterih posameznostih. Gangl je posvetil

»Sina« g. Antonu Aškercu ter ima priloženo lepo sliko gospoda režiserja R. Inc-manna v ulogi Cirila.

Protej.

Nove poezije. Napisal Anton Aškerc. V Ljubljani. Založila Ig. pl. Klein-mayr & Fed. Bamberg 1900. — Že tretjo zbirko poezij nam je poklonila s to knjigo plodovita, genialna Aškerčeva muza, in takoj tu naj konstatujemo, da je njeno najnovejše darilo ne le najobsežnejše, nego tudi najzrelejše, idej najbogatejše, po svojih sujetih pa nedvomno najoriginalnejše. Na 222 straneh je zbral A. Aškerc bujne plodove svojega duha in srca zadnjih treh let ter jih izročil svojemu narodu v skupno povitih štirih šopkih, katerih vsak je sestavljen iz različnih opojnih cvetk poezije. V prvem šopku so lirske pesmi, v drugem popotne pesmi s potovanja po Italiji, v tretjem epske pesmi, v četrtem pa pod zaglavjem »Pavliha na Jutrovem« satirske pesmi. Večina teh krasnih umotvorov je bila natisnjena v »Ljublj. Zvonu«, toda v vsakem oddelku teh »novih poezij« je nekaj še nenatisnjenih, oddelek »Iz popotnega dnevnika« pa je docela nov. Vseh skupaj je 27 še neobjavljenih pesmi, med katerimi je nekaj naravnost klasične globočine in prelestne lepote. A tudi nekatere že objavljene pesmi je avtor predelal ali opilil. Za danes knjigo svojim čitateljem Aškerčeve »Nove poezije« le naznanjamo, pridružujoč si obširnejšo študijo za prihodnjo številko »Ljubljanskega Zvona«. Menimo pa, da je med bogatimi literarnimi darovi, ki vise na letošnjem slovenskem božičnem drevesu, ta nova Aškerčeva knjiga najlepši, najtehtovitejši. Take pesniške zbirke v vsem svojem slovstvu doslej nismo imeli. Ta knjiga pa nam utrjuje tudi ponosno nado, da dobimo od A. Aškerc, ki stoji danes na vrhuncu svoje duševne zrelosti, še mnogo takih del, ki stavijo naše slovstvo v prve vrste slovanske literature.

F. G.

Slovensko gledališče.

I. Dramske predstave. Da so se pred sedemdesetimi leti ljudje navduševali za Raimunda in njegove dramatične proizvode, temu se jaz čudim. Vestno se držec sveta Goethejevega gledališkega ravnatelja, ki veli: »Besonders aber lasst genug geschehn!« je gledal Raimund pri vseh svojih igrah v prvi vrsti na to, da je spravil čim več dejanja na oder. O tem smo se lahko iznova prepričali pri njegovem »Kmetu milijonarju«, katerega so predstavljali na našem odru prvič dne 19. oktobra, a ponavljali dne 21. oktobra m. l.

Blesteče stvaritve razkošne pesnikove domišljije se vrste v tej čarovni bajki s pristnimi slikami iz realnega življenja, in pred sabo vidimo sedaj čarobna bitja, sedaj človeštvo v njegovih veselih in žalostnih urah.

A v onih časih, ko je pisal Raimund svoje drame, so imeli ljudje druge potrebe, nego jih imamo mi dandanes. V nadnaravnem svetu se današnje človeštvo ne počuti več dobro, a oni tipi iz realnega življenja, katerim pristnosti ne gre odrekati, so danes že zastareli, in to je vzrok, da nas Raimundove igre ne morejo zanimati več kdo ve kako. Kar je trajne vrednosti v njih, to je humor, s katerim so pasičene skozinsko. In še nekaj dobrega imajo na sebi! Nekako blagodejno pomirjene se čutimo, kadar gremo od kake Raimundove igre. Živci nam niso razburjeni kakor pri kakem modernem umotvoru, in

ko zapuščamo gledališče, nam glava ni polna borečih se težkih misli, ampak tako nekako prijetno trudna in zaspana nam je. No, kaj takega je včasih tudi dobro!...

Uprizoritev te igre hi bila posebno vzgledna. Za to je naš oder premajhen in scenični aparat prenedostaten. Tudi nismo še nikdar zapazili, da bi bile našim igralcem uloge nadnaravnih bitij posebno prijale, a to jim je najbrž prej v pohvalo, nego v grajo. Dobra sta bila g. Verovšek (Ajakscljšek in g. Housa (Fortunat).

Dne 26. oktobra so ponavljali »Logarjeve«, dne 29. oktobra pa »Jerneja Turazerja«.

Z jokavo Raupachovo žaloigro »Mlinar in njegova hči« so se naslajali oni sloji našega občinstva, ki sicer ne vidijo nikoli ali le malokdaj gledališče od znotraj, lani celo dvakrat in sicer zvečer 1. novembra in popoldne 12. novembra. Na večer zadnjega dne so bili na vrsti Schillerjevi »Razbojniki«.

Dne 16. novembra pa je videlo naše občinstvo po daljšem premoru spet enkrat »Revizorja«, znamenito satiro Gogolovo.

Gogol se ne poslužuje v svoji satiri tako finih sredstev, kakor morda kak francoski satirik, to v prvi vrsti pač zato ne, ker je baš Rus, nadalje pa tudi radi tega ne, ker mu je bilo do tega, da razgrne brez daljših okolišev vso resnico in da razkrinka do nagote one ljudi, proti katerim je naperjena njegova satira. Ne samo zbadati, docela osmešiti je hotel gotove kroge, in to se mu je posrečilo s polno mero. Kako se dajo oni uradniški poštenjakoviči voditi za nos, kako se razvesele, ko vidijo, da je dozdevni »revizor« mož njih vrste, ki ljubi rubelj, in kako se jim raztegnejo obrazi, ko se preverijo, da so postali žrtev slabe vesti, to vse je res velezanimivo in naslikano z nepresegljivo realitiko. Čemur se čudim, je to, da se je dobil v nazadnjaški, neprosti Rusiji mož, ki je imel pogum, tako neusmiljeno vihteti bič zoper javne funkcionarje, dočim se v naprednjaški in prosti zapadni Evropi, kjer so vladale še nedavno podobne razmere, ni oglasil nihče, prav nihče...

Igrali so »Revizorja« prav dobro, in se je odlikoval zlasti g. Inemann v naslovni ulogi. Pohvaliti moramo tudi gospo Danilovo, gospodično Slavčevo pa gospode Verovšeka, Danila, Deyla, Orehka in Housa.

Dne 20. novembra, ko so igrali »Revizorja« drugikrat, nam je bila dana prilika, videti spet enkrat ljubega gosta iz Zagreba, g. Ignacija Borštnika. Prevzel je od gospoda Inemanna poglavitno ulogo. Gospod Inemann je revizorja morda ostreje karakterizoval, zato pa je gospod Borštnik marsikatero podrobnosti v svoji ulogi fineje izvedel. Da se gospod Borštnik rad vglablja v filigransko delo, o tem nas je prepričal tudi s svojim Osvaldom v Ibsenovih »Strahovih«, v katerih je nastopil drugič kot gost dne 21. novembra. Gospoda Borštnika Osvald je bil natanko premišljen do najmanjše potezice. Vsak gibljaj v njegovem obrazu in njegovem životu je imel svoj namen, a tudi svoj pomen. Gospod Borštnik nam je dokazal s to ulogo, v kateri nam je podal nekaj povsem samosvojega, nekaj tako v podrobnostih, kakor v celoti dovršenega, da se je povzpел zares do jako visoke stopinje igralske tehnike. Če meni njegov Osvald navzlic temu ni bil simpatičen, je to pač moja krivda!...

Bolj upravičeno pa je vprašanje, nam je li pokazal g. Borštnik Osvalda takega, kakršnega si je mislil Ibsen? To vprašanje moramo naravnost zanikati, ker sledi iz igre same nedvojbeno, da si ga tako ni mislil. Kajti, kako bi bila

mogla biti tako ponosna nanj njegova mati, in naj je bila njena ljubezen še tako slepa, ako bi bil imel na sebi tako očite znake telesne propalosti, kakor jih je kazal g. Boršnik? Kako je mogoče, da bi ne bil črhnil pastor nobene besede, ko ga je videl takega, in kako mogoče zlasti, da bi se Regina tako čudila, ko čuje govoriti nekaj o bolezni?

Seveda, g. Boršnik je imel svoje vzroke za to, da je igral Osvalda tako! Brez dvojbe se zdi tudi njemu nemogoče, da bi nastopila katastrofa tako neposredno, in da bi iz pametnega človeka postal kar hipoma bebec...

Iz vsega pa se da sklepati, da Ibsen niti mislil ni nato, kako bodo predstavljali njegovega Osvalda, in da mu je bila to popolnoma postranska stvar...

Ljudska igra »Od stopinje do stopinje«, katero so uprizorili 2. in 8. decembra na našem odru, spada k dramatiškim proizvodom tiste vrste, glede katerih si nismo prav na jasnem, se li poslužuje pisatelj v njih pikantnosti v dosego moralnih smotrov, ali pa mu je morala le pretveza za to, da čim brezbrizneje razklada pikantnosti.

Vse je zavisno pač od tega, kako se igra izvaja! Zoper tako, kakršno smo jo videli mi, nimamo posebnega pomisleka...

Igrica je dobro izumljena. Okvir seveda, v katerega je vtesnjeno dejanje, ni original, temveč posnetek po znamenitejših izvirnikih...

V tej igri se je odlikovala gospa Polakova (Jelica), ki se zna držati, kakor smo to že večkrat poudarjali o njej, v takih kočljivih ulogah vedno prave srede. Prav zadovoljni smo bili tudi z gospodično Ogrinčevo (Vida) in gospo Danilovo (Zagorska) in gospodom Inemannom (Stroj), Deylom (Ivan), Houso (Jakob) in Verovšekom (Birtič).

Dne 14. decembra pa so se predstavljali prvič v letošnji seroni »Rokovnjači« in sicer precej temeljito predelani. Gospod Govékar bi se bil lahko zadovoljil z uspehom, ki so ga imeli »Rokovnjači« že lanijsko leto, in nikake posebne sile ni bilo, predalavati igro. Da je to storil navzlic temu, priča o njegovem resnem stremljenju po popolnosti in dovršenosti. Kar se je dalo iz Jurčičevega-Kersnikovega romana por. biti za dramo, to se je zdaj porabilo, in dvojim, da bi se mogel na podlagi tega romana ustvariti boljši dramatiški proizvod, nego nam ga je v predelani obliki podal g. Govékar.

Semtertja bi se dalo morda še kaj pripomniti, toda to bi bile res same malenkosti. Tako bi želel zdaj jaz na pr. in to morda baš iz tistega vzroka, radi katerega gospod Govékar v prvotni izdelavi svoje drame sploh ni bil spravil na oder Mozolove smrti, da bi rokovnjači Mozola ne pobili v gostilnici t. j. na odru, temveč zunaj gostilnice. Skozi odprto okno bi se slišala lahko vsaka beseda, in očem občinstva bi se lahko popolnoma odtegnil krvavi pobj, katerega je v igri že itak dovolj.

Toda če bi zahteval to in morda še kaj, bi se mi res lahko očitalo, da »cepim dlako« in g. Govékar bi bil upravičen, zaklicati mi: »De gustibus non est disputandum!«

To je gotovo: »Rokovnjači« in Logarjevi« sta dve izvirni narodni igri vsaka svoje vrste, na kateri smemo biti ponosni, in kateri nam govorita bolj k srcu, nego vse tuje ljudske igre, kolikor jih dozdej poznamo.

Igrali pa »Rokovnjačev« letos niso tako dobro kakor lani. Razen gospoda Inemanna in Deyla nam ni hotel to pot nobeden izmed igralcev prav ugajati. Kje je temu vzrok?

Z.

II. Operne predstave. Pripravljajoč se na uprizoritev dveh novitet, na Straussovega »Netopirja« in Wagnerjevega »Holandca«, je podala slovenska opera v minolem mesecu le novo uprizoritev Gounodovega »Fausta«. Naštudovanje »Fausta« z novim opernim osebjem znači seveda isto kakor študijum novitete, le za občinstvo ni Faust novost, pač pa dobrodošel in priljubljen znanec iz repertoarja prejšnjih sezon, katerega novo uprizoritev rado vidi, da primerja moč novih izvrševateljev z močjo bivših članov našega odra. V gospici Carnerijevi smo pridobili Margareto, katera uveljavi ves blišč, ki je lasten tej ulogi. Neoporekljivo je njeno pevanje, glasovno brezmadežno, muzikalno sijajno, toplo občuteno, vsekdar učinkljivo in plemenito izraženo. Visoko si cenimo gospico Carnerijevo, cenimo v njej heroinski glas, cenimo v njej tudi fino čutečo umetnico, diko našega odra.

Je pa tudi Margareta, ki ji je bilo dano, da se je napojila iz čaše radosti, ki je pa tudi do dna izpila grenkobo krute usode nezakonske matere, v svoji realnemu življenju povzeti in vendar z nežno poezijo ozarjeni prikazni uloga, po kateri mora dramatiška pevka hrepeneti. Gounodu je Margaretina oseba glavno težišče, njej je posvetil vso svojo pozornost, v njej se mu osredotočuje mišljenje in čutenje, njej velja ves čar, ki oživlja njegovo glasbo. Gounodova opera je kakor pesem, ki opeva le Margareto in ki glorifikuje ljubeznivi čar poetiške njene prikazni, zbujajoča usmiljenje in sočutje za Margaretino trpljenje. V tej glasbi vzklije sladkost ljubezni v slikovit opojen cvet, dokler se ne izgubi v vzvišenem poveščevanju alegoriški zakončanega odrešenja in oproščenja od pozemskega Margaretinega trpljenja.

Protitežišče je Gounodu sarkastiški duh Mefista; markantna individualiteta izrazovitega značaja je zato v Gounodovi glasbi Mefisto, druga glavna oseba. Faust je v opernem libretu oproščen filozofskih problemov Goethejeve tragedije in vse bolj le pasiven.

Glasba, ki jo je ustvaril Gounod k Faustu, pravilno k Margareti, kakor nazivlje on svojo opero, je umotvor, katerega svežost ni še usahnila, katera je marveč trajne učinkljivosti. Čuvstvovanje, ki se javi v divni tej glasbi, je privrelo iz dna poetične in vroče duše. Iz plemenitega mišljenja privrela, sega Gounodova glasba v srce, vnema čutenje, vzbuja drhtenje in ostane enako učinkljiva, najsi jo čuješ zopet in zopet, pristna visoka pesem ljubezni, pristopna čutilom mladih i starih, vonja polna pesem poletne noči.

Mefisto, kakor ga podaje gosp. Pestkovski, je izrazovit, krepko posnet iz smeje fantazije in živahnq podan. Iskre krešoča njegova igra ima svoj višek v mogočno razburkanem prizoru, ko se zvija Mefisto pred križem v zamolki besnosti, jezno grizoč svoj hladilni meč. Pevski podaje g. Pestkovski Mefista z odličnim sonornim basom, znamenito pred vsem v satanski zabarvani kavatini o zlatu, ki vlada svet.

Vedno lepše se razvija gosp. Desari. Mladostno čvrsti njegov tenor mu oživlja lahkotna energija, katera mu dodaje tople akcente krepostne brhkosti, izražajoče se tudi v samozavestni igri. Njegov »Faust« je kakor vsaka po gospodu Desariju podana uloga, ne le čist, nadobuden uspeh. V »Faustu« ima gosp. režiser Nolli eno onih liriški-elegijskih partij, ki se njegovemu mehko zaokroženemu baritonu najbolje prilagajo, in v katerih pride lepota njegovega glasu v svojih specifičnih lastnostih najbolje do veljave. Razkošen je »Siebel« gospe Palakove, prisrčen in ljubezniv, podan z vso gracijo, ki je lastna izborni

naši subreti. Našemu odru manjkajočo altistinjo je z najboljšo voljo nadomestovala gospica Bitenčeva kot »Marta«, kratka uloga Branderja je pa bila poverjena marljivemu gosp. Polašku.

V poročilu o prizadevanju opernega osebja je zabeležiti pohvalno naslovno ulogo »Daliborja«, katero je podal pri eni zadnjih predstav tenorist gosp. Lebeda, nadomestivši gosp. Desarija. Podal je gosp. Lebeda vestno in nadrobno naštudovano partijo in to s povoljnim uspehom, ki bodi mlademu začetniku v izpodbudo.

Dva sijajna večera je omogočilo gostovanje člana dvorne opere dunajske, tenorista gosp. Frana Pacala, ki je nastopil kot Janko v »Prodani nevesti« in v naslovni ulogi »Fausta«. Gostovanje umetnikov priznane veljave je priporočilno; ne podaje se z njim občinstvu le prilika, da se seznani z reprezentanti velikih oper, s takim gostovanjem se razvname tudi večje zanimanje za pevsko umetništvo sploh, se vzgaja kritičnost občinstva in utrdi in ustali se mu okus. To je pa v prid domači umetnosti, kajti kritičnost in okus občinstva sta odločilna za stopnjo glasbe, katero zahteva občinstvo, in katera se mu mora podati spričo njegove zahteve.

S takimi dosedaj nenavadnimi gostovanji je pričela intendantca, povabivši v Ljubljano gosp. Pacala, obeta pa za to sezono še gostovanje gospodov Navala in Heša. Znan že izza solistiškega nastopa pri lanskem koncertu »Glasbene Matice«, pri katerem se je izvrševal Mozartov »Rekviem«, se je proslavil gospod Pacal z nastopoma na slovenskem odru kot vrstnik najodličnejših dramatiških pevskih umetnikov. Z vseoblastnostjo, ki je lastna popolnosti, in z

v vsaki legi krepak, v vsaki niansi dovršen. Ustvarjanje tona, počenši od zastavljanja pa do polnega zaokroženja v skrajno mogočnost je ono, kar vzbuja v svoji divnosti občudovanje. Vrlina znamenitega izšolanja se družijo tu z milobo glasu in z moškostjo plemenitega zanosa. Pacalova večera sta slovensko občinstvo vradostila in mu vtisnila v spomin z intenzivnostjo, ki jo vzmore le dovršenost, pristnega umetnika neprecenljivega glasu.

In ker je bil i materijalni uspeh tega gostovanja za intendantco kar najboljši, se je nadejati, da mu pripravi ona še druga že obljubljena gostovanja.

—00—

Koncert „Glasbene Matice“. Deveto koncertno leto je pričela »Glasbena Matica« v nedeljo, dne 3. decembra m. l., s koncertom, ki je bil mimo dosedaj običajnih prireditev vseskozi vokalen, brez orkestra, vrsta moških, ženskih in mešanih zborov, fino in umetniški izvedenih, kakor pristoji ugledu in imenu zbora »Glasbene Matice«, in kakor vsekdar smelo pričakujemo od njegovega vodje, gosp. Mateja Hubada, veččega mojstra v minuciozno vestnem proučevanju skrbno in okusno izbranega sporeda.

Spored 1. letošnjega koncerta je podal v prvi svoji polovici reprodukcije že preje izvrševanih zborov, Dvořaka ljubezniva ženska zbora »Prstan« in »Da, jaz te zapustim«, nedavno zamrlega Stanka Pirnata moški zbor »Pomlad in

esca» ter spominek na sporede nekdanjih slovenskih pevskih produkcij, danes spričo nezadostne karakterizacije precej obdelani, a takrat zelo priljubljeni moški zbor P. Križkovskega »Utopljenko«.

V drugi svoji polovici je donesel spored tri skladbe iz ruske, nemške, oziroma srbske glasbene literature. Po svoji konceptiji je vzbudil največji vtisk Rusa Cezarja Kjuja mešani zbor »Dve roži«, s poezije napojena skladba, v kateri je s virtuosno tehniko obdelan bogati obseg zvokov, ki ga nudi zbor ženskih in moških glasov. Presenetljiv je modernega klasika, velikega misliteja in mojstra kontrapunktičnega, Johannesa Brahmsa mešani zbor »Izgubljena mladost«, ki je zložen na besede moravske narodne pesmi. Nežnost slovanskega čutenja, ki jo izraža besedilo, ima pri Brahmsu krepkejši poteze, trše ozadje, prerajena je v življenja polno sliko, moški imponujočo kakor umetniške risbe Alberta Dürerja. Stjepan Mokranjac, dobro poznan iz lanijske koncertne sezone, je prišel to pot s VII. svojih »rukovetov« na vrsto, s šopkom štirih, s smelo harmonizacijo briljantno in efektivno obdelanih narodnih pesmi iz stare Srbije in Makedonije. Po Mokranjca kristalizirajoči obdelavi so proste narodne pesmi preustrojene in razširjene; Mokranjca »rukoveti« prestopajo meje zgoljšnje harmonizacije, nego so samostojne umetne skladbe, oživljene po svežem ribnu in žarni melodiki originala.

Poseben sijaj je pa podal koncertu kot gost nastopivši član dunajske dvorne opere, proslavljeni basist gosp. Viljem Heš. Rojen Čeh, bivši član narodnega gledališča v Pragi, si je priboril gosp. Heš v štirih letih kot dramatičen solist ugled znamenitega umetnika, s katerim se panaša danes dvorna opera na Dunaju kot s izvoljencem v vrsti najboljših pevcev. Heš, ki je šele pred štiri- najstimi leti debutoval v stisnjemem položaju v brusnem čokem gledališču, se je sedaj povzpeli na zavidanja vredno stopnjo člana dunajske dvorne opere, katera zavzema navzlic veliki konkurenci inozemskih odrov še smeraj prvo stopnjo, stopnjo aristokratskega stanu; saj je Dunaj glasbenemu svetu spričo nadstoletne zgodovine, ki se je osredotočila za glasbo na Dunaju in ki je dodala Dunaju v marsikaterem oziru blesteč sijaj, odločilen za vsakega umetnika, najsi ustvarja ali proizvaja.

Heš si je pridobil mahoma naklonjenost slovenskega občinstva — prikupil se mu je, in ker se razglašča, da nastopi v letošnji sezoni tudi na slovenskem opernem odru kot odlični gost, ni dvoma, da se udomači Heševo ime v naših glasbo ljubečih krogih dodobra. Gosp. Heš ima v svojem redkem glasovnem materialu vsa svojstva, ki ga usposabljajo za znamenitega solista. Blagoglasen in mogočen je njegov bas; izvira mu iz najtoplejših globin plemenito čuteče notranjščine in lahko ter zmagovalno prodira za dan, okriljen po neizmisljivi tehniki v gizebno učinkljivi rabi glasu. Uspeh, ki ga dosega gosp. Heš s svojim petjem, je gotov; saj je vestna in umetniški nadahnjena njegova aspiracija, v svesti si je neprecenljivega bogastva pevskega svojega daru in radosti, ki jo ustvarja s njim hvalečnemu občinstvu.

—oc—

Risto Savin: Tri Aškerčeve balade za srednji glas s spremljevanjem klavirja. Komisijonalna založba L. Schwentnerja v Ljubljani. Cena 1 glđ. 20 kr. V vrsti še ne obilne literature slovenskih samospelov sodi tem baladam prednje mesto. Skladatelj jih je označil kot svoj opus 3. Izbral si je pa iz zbirke zaslovelih Aškerčevih poezij pevanja prav vredne, muzikalno hvalečne in tekstno v točni obliki globoko vsebino izražajoče balade: »Poslednje pismo«, »Javor in

lipa« in »Poroka«. Uglasbenje se je skladatelju posrečilo, podaje Aškerčeve poezije pevcem v prav dični glasbeni obliki. Zabarvanje napeva je kolikor možno besedilu primerno in enotno, melodika značilno umerjena baladnemu pripovedujočemu tonu. Risto Savin dosega in vzdržuje s svojimi skladbami pravo baladno razpoloženje, vtisk globokega učinka. Faktura Savinovih balad kaže gladko rutino, ne manjka ji nikdar dobrih misli, celo v poigrah, s katerimi okončava svoje skladbe, podaje skladatelj dobro premišljeno še zadnjo novo, iz prejšnjega vzraslo idejo, izzivajočo k razmišljenosti. Savinove balade, katerim je znani koncertni baritonist dr. Bela Stuhec pripomogel do veljave, še predno so izšle v tisku, zaslužijo pozornost.

Upodabljavača umetnost.

Matija Jama in njegove slike. Minolo jesen so bile v Ljubljani po nekaterih trgovskih izložnih oknih razstavljene različne slike: portretne študije, žanrski prizori in vedute iz Ljubljane in njene okolice. Slike so vzbujale občno pozornost občinstva kolikor po svojih priprostitih, iz vsakdanjega življenja zajetih predmetih, toliko i po svojem nenavadnem načinu slikanja. Ustvaritelj onih slik je mladi naš rojak, Matija Jama, ki se je vrnil lanijsko poletje iz Monakovega v domovino. O navedenih Jamovih slikah je priobčeval »Slov. Narod« takrat kar sproti kratke, a jedrnate ter laskave opomnje, priporočujoč nadobudnega umetnika slovenskemu razumništvu; dolžnost je torej i leposlovnemu listu, ki ima biti pozorna revija o vsej naši sodobni književnosti in umetnosti, da izpregovori dve, tri besede o imenovanem slikarju in njegovih doslejnjih proizvodih.

Matija Jama se je porodil v Ljubljani dne 4. januarja 1872. l. Osnovne šole in nižjo gimnazijo je dovršil Jama v svojem rojstnem mestu, višjo gimnazijo pa v Zagrebu, kamor se je preselila njegova obitelj l. 1886. V stolici hrvaški je potem študiral dva semestra pravo, katerega suhoparna snov pa mu je kmalu omrzela. Ko je nato l. 1892. bil proglašen za doletnega, se je napotil z dediščino po umrlem očetu naravnost v Monakovo, kjer se je v atelierju madjarskega slikarja Hollósyja vežbal dve leti.

Jama je že od mladih nog ljubil barve ter je kaj rano začel risati vsakovrstne predmete okrog sebe; pripravljal si je barvila iz raznih zelišč in cvetlic, s katerimi je koloriral časnikarske ilustracije. Učil se je risanja že na ljubljanskem gimnaziju pri pokojnem prof. Globočniku, vendar šele v Zagrebu, ko je videl ondoto, sicer skromno, ali ipak jako poučljivo »Strossmayerjevo galerijo slik«, se ga je polotilo pravo hrepenenje po sistematiški izobrazbi v slikarski umetnosti, ki ga je potem gnalo v Izarske Atene. K temu koraku so ga navdušili zlasti živobojni koloristi Mašić, Čermak in Matejko, katerih slike je obdučeval v navedeni galeriji. —

Matija Jama je — impresionist in optima forma; on slika vse en plein air, t. j. ob polni solni svetlobi kar na licu mesta, in to pod vtiskom hipnega učinka, ki ga napravi na njegov vid dotični predmet ob izvestnih bojah in svetlobnih obsevih. Že v Zagrebu je v družbi svojega učitelja v risanju slikal po naravi pokrajinske prizore v Maksimiru. V VIII. gimnazijskem razredu je pomagal prof. Marnu pri izdaji njegovega »Pregleda grške in sicilijanske literature«.

Samostalne slike je izdelal M. Jama: L. 1895. »Bled ob zahajajočem solncu«, akvarelna slika, katero je kupil prof. Janežič; l. 1897. »Blejsko jezero ob jutranji svetlobi« in »Slap Radovine pri Regorški«. —

Od l. 1893. do 1898. je M. Jama narisal mnogo vinjet in vsakovrstnih ilustracij za dr. Lampeta, katerih je že nekoliko priobčil v svojem »Domu in svetu«. — V Monakovem je izdelal za ondotelega trgovca z umetninami, Krela, neko kopijo po Albrechtu Düreru, nekoliko pokrajinskih slik iz monakovske okolice ter šestorico plakatov za litografski zavod Humarjev itd. —

Pravzaprav se je M. Jama lotil resnega učenja in sistematiškega vežbanja ter dosedanjega proizvajanja v slikarski stroki takrat, ko mu je deželni odbor kranjski po priporočilu g. ces. svetnika Iv. Murnika naklonil 200 gld. podpore, s čimer mu je pomogel, kakor pravi sam, do osamosvojenja iz duhomorne odvisnosti. Z navedeno podporo je šel l. 1898. aprila meseca nazaj v Monakovo ter je ondu do julija meseca 1899. l. deloval v atelierju slikarja Ludovika Hertericka in našega rojaka Antona Ažbete, ki ima v slavnih Atenah ob Izari jako dobro obiskovano risarsko in slikarsko šolo.

Odkar se je vrnil zopet iz Monakovega, je proizvedel M. Jama raznovrstne slike, katere je, kakor smo povedali na začetku tega sestavka, razstavil po prodajalnih izložbah treh ljubljanskih trgovcev. Kdor si je ogledal ta najnovejša slikarska dela Jamova, je opazil na njih vidni napredek od slike do slike...

Poleg portretnih študij dveh gospodičen in neke nune so bile tu vedute in motivi iz Ljubljane in njenega obližja: razgled na frančiškansko cerkev, tržni prizor na glavnem trgu pred rotovžem in okolica pred cerkvijo sester Klarisink v Mostah; potem žanrske slike: kmet z voli, orač z izpreženim konjem, ki po- uživa svojo krmo, nadalje predražesten prizor iz otroškega življenja: trojica otrok pri kosilu, sedečih na kamenitih stopnicah, in naposled, piéce de résistance: živahen prizor iz trgovinskega poslovanja pred skladiščem veletržca Fr. Ks. Souvana...

Motrilci razstavljenih slik so se čudili njih priprostim, rekli bi, vsakdanjim predmetom, češ, da se kaj tacega slika; a so zmajevali z glavami ter ugibali ob načinu nekam prepovršnega jim proizvajanja teh slikarskih del. Zato si dovoljujem o tem nekoliko pojasnilnih opazk.

Gospod Jama je, kakor sem rekel, impresionist z dušo in telesom in kot takšen se ravna strogo pa pravilih te slikarske manire. Impresionizem, katerega so uvedli v slikarstvo francoski slikarji Manet, Monet, Renoir in Legros, ima namen in smoter: posnemati pri slikanju pokrajin le barvno površje in njegove izpreminjave na dotičnih predmetih ob raznodobni osvetljavi. Slikar-impresionist torej le šikira hipne vtiske posamičnih prikazni kolikor po bistvenih obrisih, toliko i po zunanji barvi in slučajni razsvetljavi. Tako škico slikar s svojim čopičem takorekoč vrže s nekaterimi potezami na platno, ne da bi porabljene barve potem razblinjal in gladil, ker bi s tem oslabil in zbrisal prvotni hipni učinek posnetega predmeta ali prizora na svoj vid in čut. V ta namen mu rabijo najbolj živobojne, z oljem napojene barve, katerih pastozna plastičnost se sama ob sebi senči ter nalik kiparskim reliefom s svojimi vzvišeninami poživlja intenzivnost osvetljenih vrhov obrazovane podobe. Impresionistne slike, ki nam predočujejo reprodukcijo hipnega vtiska opazovane prikazni, barve ali svetlobne igre na slikarja a prima vista, se dozdevajo neukemu motrilcu na prvi pogled površne, nedovršene; ali takšne slike niso za kratko-

vidneže, da bi orali z nosom po njih, temveč se morajo ogledovati iz primerne daljave, da se pokaže njih pravi učinek.

Pristen impresionist pa si tudi ne izbira svojih sujetov zgolj med »zgor-njimi desetisoči« takozvanih slikovitih izvoljencev, nego »milieu« njegovega delovanja je vesoljno stvarstvo; pri njem ne odločuje samo »klasična lepota« po tesnosrčnih estetikih za umetniško posnemanje predestiniranih podob in prizorov, temveč nanj vpliva le hipni vtisk vidnih stvari. Skratka: impresionistnemu slikarju je ves svet dobrodošel predmet, katerega potem proizvaja, kakor se um razodeva po njegovem mediju, t. j. po njegovem vidu in duševnemu razpoložju.

V. Holc.

Razpis častne nagrade.

Da pospešimo razvoj naše beletristične književnosti, razpisujemo na predlog uredništva »Ljubljanskega Zvona«

častno nagrado v znesku 400 kron av. vr.

za najboljši pripovedni spis (**novelo, povest ali roman**), ki obsegaj najmanj 6 tiskanih pol »Zvonov« oblike. **Celotni** rokopis naj se pošlje do

dne 1. oktobra tekočega leta.

Glede snovi imajo pisatelji popolnoma svobodne roke. Delo se bode presojalo z zgolj umetniškega ali estetičnega stališča.

Avtor, čigar proizvod dobi našo častno nagrado in čigar spis se natisne v »Ljubljanskem Zvonu«, prejme vrhutega še običajni sotrudniški honorar.

Pisatelj naj se ne podpiše na svojem rokopisu, ampak naj priloži svoje ime v zapечатnem kuvertu, na katerem bodi zabeležen naslov njegovega konkurenčnega spisa.

V Ljubljani, dne 1. januarja 1900.

Za upravni odbor »Narodne tiskarne«:

dr. Ivan Tavčar.

Sedemdesetletnica drja. Benamina Ipavca. Začetkom meseca decembra minolega leta je praznoval znameniti slovenski skladatelj, gosp. dr. Benj. Ipavic, v Gradcu sedemdeseti god svojega rojstva. Graški Slovenci, na čelu jim seveda naši akademiki, so bili priredili zaslužnemu možu primerno slavnost z banketom. Četudi število navzočnih častilcev tisti jubilejni večer morebiti ni bilo preveliko, gospod skladatelj bodi prepričan, da mu je v duhu čestitala vsa slovenska domovina! Ni ga dandanes po Slovenskem nikjer tako skritega kraja, kjer bi še ne bili peli kdaj kake Ipavčeve pesmi, čeprav pevci imena skladateljevega morda niti poznali niso. Gosp. Benjamin Ipavic je s svojim bratom drjem Gustavom Ipavcem vred začel pesmi skladati že v onih časih, ko so Slovenci imeli le malo ali pa nič posvetnih kompozicij! Ni v tem listku prostora za to, da bi se obširneje razpravljalo o zaslugah našega jubilanta za slovensko glasbo — o priliki pač priobči naš »Zvon« kako študijo izpod strokovnjaškega peresa —, za danes želimo samo to, da bi Bog sivolasega našega umetnika še dolgo ohranil zdravega in čilega! Na mnogaja ljeta!

A. A.

Henrik Heine. Književnost in umetnost sta bistvena činitelja človeške prosvete, in klasični proizvodi ustvarjajočih genijev so last vseh narodov. Zato so bili tisti pisatelji, pesniki in umetniki, ki so z ostro izraženo individualnostjo svojo vtisnili svoji dobi svoj pečat in s svojimi deli vplivali kolikor toliko tudi na svoje vrstnike, že od nekdanj »mednarodni«.

Med take pisatelje spada tudi nemški pesnik Heine, čigar stoletni rojstni jubilej so praznovali dne 3. decembra m. l.

Nemški književniki se sicer še prepirajo o tem, kdaj je bil Heine pravzaprav rojen, ali l. 1797. ali pa 1799., no, obveljati utegne poslednja letnica. Nas Nemcem ne zanima malenkostno vprašanje o pravem rojstnem letu Heinejevem, pač pa nas zanima Heine sam.

Henrik Heine je največji nemški lirik. Kar se tiče izražanja občutja, duševnega razpoloženja, se seveda niti Goethe ne more meriti z njim. Heine si je znal umetni in okorni nemški književni jezik prilagoditi tako, da mu je opeval ko glasbilo s srebrnimi strunami najnežnejša čuvstva v vseh niansah. Lahko se reče, da je ustvaril pravi lirski jezik Nemcem šele Heine. Heine ima čudovito fantazijo, bleščeč esprit, vedno svež humor in grozno satirsko žilo. Gorje mu, kogar je napadel s svojim sarkazmom! Vrhunec svojega lirskega pesnjenja je dosegel s svojo »Knjigo poezij« (»Buch der Lieder«).

Heine je velik mojster v lirsko-epskem žanru, v baladi. Tudi v tej panogi pesništva prekaša Goetheja in Schillerja.

Heine je pisal tudi prozo, pa kakšno prozo! On, po svoji pravi narodnosti Nemec, Jud, je pokazal Nemcem, kako se piše v nemškem jeziku duhovito in — pikantno.

Kako naravno, neposredno in pristno je znal Heine izliti svojo dušo v svoje verz, priča tudi to, da se z nobenim nemškim pesnikom niso skladatelji toliko pečali kakor baš z njim. Veliko njegovih pesmi je prešlo nemškemu ljudstvu v meso in kri. Takšne njegove pesmi so sedaj prave »narodne« pesmi. Heinejeve pesmi so uglasbovali: Schubert, Mendelssohn, Brahms, Rubinstein i. dr. Pravijo, da je vseh kompozicij na Heinejeve besede preko 3000.

Nemci očitajo Heineju marsikaj. Nekaterim je njegova satira prehuda in njegov sarkazem prestrupen. Ne more se tajiti, da je včasih tudi frivolni in ciničen. Pa, moj Bog, kdo pa je kriv Heinejeve pereče satire? Gotovo družba, v kateri je živel, in časov duh, ki ga je izžival! Kdo pa je povzročil satire Juvenalove, če ne Rimljani sami? Kdo je izzval Gogolja »Revizorja« in Ščedrina-Saltykova klasične »Meloči žizni«? Starokopitni filistri in glupci so se še vselej križali pred satirami. Pa kaj dokazuje to? Da so jih zaslužili! Seveda ne bomo pritrdili vsaki ostri kesedi, ki jo je zapisal satirik Heine. Kdor pomisli, kaj je mož trpel zadnja leta svojega življenja v svoji »žimničasti rakvi« (Matratzengruft), ta bo lahko razumel marsikatero stran njegovega bodečega pesimizma.

Nemci Heineju tudi ne morejo odpustiti, da je bil pobegnil v Pariz ter tam prosil francosko vlado denarne podpore, katera se mu je tudi izplačevala od l. 1837. do l. 1848. Ta reč je res precej koščljiva. Novejši literati se trudijo dokazati, da Heine francoski vladi ni bil prodal svojega prepričanja in svojega rodoljubja, nego da je prejemal tako podporo, kakršno so takrat prejemali tudi nekateri španski in poljski emigranti; no, »aliquid semper haeret!« Nekoliko sence je padlo na značaj Heinejev; na njegovem nemštvu pa so zasledili nemški kritiki sumljive maroge. No, pa tudi njegovi nasprotniki mu morajo pripoznati,

da je ostal do svoje smrti zvest svojemu prepričanju. Kot pesnik je bil do konca v opoziciji proti filistrskemu toku sodobnega življenja. Mi Slovani se seveda ne vtičemo v te bolj osebne zadeve Heinejeve. Nas ne briga ne »Nemec«, ne politik Heine, ampak veliki genialni pesnik Henrik Heine. Zato je sramota, da temu umetniku-velikanu na vsej nemški zemlji še niso privoščili toliko prostora, kjer bi se mu mogel postaviti spomenik. Na njegovi gomili v Parizu in na otoku Krfu mu je postavila pokojna avstrijska cesarica Elizabeta krasna spomenika, in celo v Novem Jorku ima Heine že svoj monument, samo v svoji domovini ga še nima! . . . No v srcih svojih svobodnomiselnih rojakov, pa tudi v spominu vsch evropskih izobražencev si je pesnik Heine postavil s svojimi deli svoj spomenik sam. Vplival je svoj čas tudi na nekatere slovanske pesnike. In tudi slovanski pesniki: Prešeren, Jenko in Stritar so se bili navzeli nemara nekaj njegovega duha . . .

A. A.

Med revijami. »Slovanský přehled«. Meseca oktobra lanskega leta je izšel prvi zvezek drugega letnika te češki pisane vseslovanske revije. Vsebina mu je: Jiří Rubín, Z nové poesie chorvatské. Silvíje Stratimír Kranjčević. — Lubor Niederle, O kolébce národa slovanského. — Dr. Zofija Daszyńska, »Rolnické kroužky« v Haliči. — Adolf Černý, V údolí Resie. — Sjezdy: XI. ruský archaologický sjezd v Kijevě, Čedadský sjezd na památku Pavla Diakona, II. sjezd slovanských novinářů v Krakově. — Nadalje poroča o Id. Lepača članku v »Sborniku české společnosti zeměvědné: Narodopisne razmere v avstrijskem Primorju,«¹⁾ o Ramultovi statistiki Kašubov, prinaša dopise izmed Jugoslovanov, iz Varšave, iz Lužice in končno natančna poročila o vsem sodobnem političnem in kulturnem gibanju med Slovani. — Obseg drugemu zvezku, ki je izšel novembra meseca, pa je: S slovanske poezije. Pavla Maternová: Z ruske poesie. Aleksej Nikolajevič Apuchtin (tri pesmi, kratka karakteristika njegova). — Razprave. Lubor Niederle: O kolébce národa slovanského. (Konec.) — Adolf Černý: V údolí Resie. (Nadaljevanje.) — Sjezdy. XI. ruský archaologický sjezd v Kijevě. (Konec.) Druhý sjezd slovanských novinářů v Krakově. (Prof. Maryan Zdzichowski, Odprt list uredniku »Slovanskega pregleda«.) Po sjezdu slovanských novinářů. — Krasný, Z dějin slovanského. Adolf Černý: Erantiček ůchoř (nekrolog znamenitemu slovanskemu etnografu, meseca oktobra umrlemu sotrudniku »Slov. pregleda«.) — Dopis iz Bolgarske poroča o finančni krizi, o jubileju znanega učenjaka Marina Drinova, o slovstvu in gledališču. — V »razgledih in vesteh« najdeš mnogo zanimivosti iz slovanske politike, znanosti in umetnosti. Nas posebno zanima naznanilo knjige Mich. Stoljarova »Etjudy o dekadentstvu« (Študije o dekadentstvu), Charkov 1899, in pa J. P. Roganoviča knjige: Križanič a jeho filozofija nacionalizma (Kazan, 1899).

V razpravi »O zibelki naroda slovanskega« razmotruje prof. Niederle vprašanje, kje so imeli Slovani svoja bivališča, predno so razpadli na plemena. O tem imamo dvojno teorijo: ena jim išče prvotne evropske domovine na današnjem Ruskem, druga na Ogrskem in Bolgarskem. V rešitev tega vprašanja služijo 1. zgodovinska poročila in 2. kombinacije iz drugih virov. Ruski letopisec Nestor imenuje Ogrsko in Bolgarijo prvo evropsko domovino Slovanov, za njim kronisti poljski. Temu pa nasprotuje ne samo splošna zgodovinska in zemljepisna neverjetnost, ampak posebe še poročila Tacita, Plinija, Ptolomeja, kozmografa raven-

¹⁾ Dodani zemljevid daje Italijanom vso zemljo od Gorice tja proti Šempasu!!

skega, ki stavijo »Venete« tja za Karpate. Če je Nestorju kaj verjeti, bi se dalo le misliti, da se je del severnih Slovanov kdaj pred Kristovim rojstvom preselil čez Karpate, a se pozneje moral umakniti pritisku galskih plemen in rimskih čet v vojskah daških, to da bi bil povod pripovedki o panonski domovini Slovanov. V prilog podonavske teorije se sicer posebno še navaja to, da se ime reke Dunaj (Dunav) nahaja pogosto v narodnih pesmih slovanskih, tudi v poljskih in ruskih, da se ime Dunaj ponavlja v topografski nomenklaturi slovanskih pokrajin, ki so daleč od Donave (prim. reko Dunaj v Vitebsku in na Litvanskem, Dunajec v Galiciji, naselbine Dunice, Dunajovice, Dunajice, Dunovice na južnem Češkem, dvojne Dunajovice in ribnik Dunava na Moravskem, vas Dunajev na Slovaškem itd.) Ali med iztočnimi Slovani so ime reke Dunaj lahko raznesli oni »Nestorjevi« Slovani, ki so bili pred Kristom prišli čez Karpate, a so se morali spet umakniti; sploh pa so te narodne pesmi izvečine iz poznejše dobe zgodovinske, ko so Slovani v bojih z Avari, Madžari in s Turki pogosto gledali valovje donavsko in pripovedovali doma na Poljskem in Ruskem o njem, in vsaka reka je poetu bila »tihi Dunaj«.

Koliko znanstvenega delovanja! Rusko leposlovje še Slovenci poznamo nekoliko, vsaj po glavnih zastopnikih, a o ruskem znanstvu se pri nas nikoli nič ne sliši — seve, saj niti nimamo pravih znanstvenikov, ki bi svoje moči lahko posvečevali vedi! To se je pokazalo baš pri letošnjem kijevskem shodu; prvič so bili povabljeni oficialno vsi Slovani, zato je bila prvič ustanovljena sekcija osma — znani prof. Florinskij se je potrudil v ta namen. Res so prišli drugi Slovani, Slovence ni bilo nobenega! Na shodu so čitali tudi velikansko število razprav. — Zanima nas dopis Štefana Radića »Jižni Slovanec«; odstavek o Slovencih končuje tako, kakor bi žal dandanašnji pisalo le malo Slovencev: »Ko bi se pri Slovencih in malih slovanskih narodih sploh toliko mislilo, kolikor se čuti, toliko delovalo, kolikor se govori, in toliko računalo, kolikor se fantazira, ne bilo bi četvero vrst slovenskih domoljubov, ampak bili bi vsi Slovenci ena bojna vrsta, opirajoč se obenem na ljudstvo slovensko, na zvezo češkopoljsko in bratstvo hrvaško, poštavejoč vedno in povsod ne le ovire malega naroda, marveč tudi notranje krize velikih narodov. Doba je kritična, in nevarnost zahteva nagle odločitve: Če ne pojmiijo Slovenci, da morajo postopati povsod in v vsem složno kot narod in da morajo pustiti strankarske razlike močnejšim svojim sosedom, videl se bo narod slovenski mahoma, pa prej, nego mislimo, razdeljenega na toliko gospostev, kolikor je zdaj iz njega narejenih provincij. V tem slučaju bi velike ribe utegnile pogoltiti male...« A pri nas pa se slave dnevi, ko je zmagala ena stranka, in se kupi knjiga le tedaj, če je iz »domačega« (= strankarskega) tabora, češ, saj imajo ljudje naše stranke celo druge oči, drug obraz... Sploh veje po tem spisu kakor po vsem listu nepristranski duh brez fantazmov, ki dobro de vsakemu, kdor še ni otrpnil v zaslepljenosti »načel«!

Č.

